

انجنیر محمد انعام واک

افغانستان:

دریم قوت

۱۳۷۸

Ketabton.com

افغانستان:

دریم قوت

لیکوال:

انجنیر محمد انعام واک

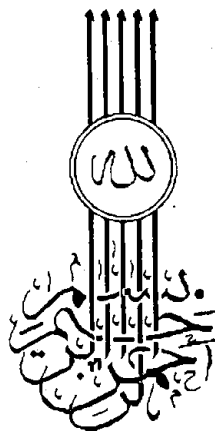

۱۳۷۸ لمریز

د کتاب پيژندنه:

افغانستان: درېيم قوت	نوم
انجنير محمد انعام واک	ليکوال
غازي کمپوزنگ سنټر «مصطفی سحر»	کمپوز
واک فونډيشن دافغانستان لپاره	خپرنډوی
دواک فونډيشن د خپرونو لپاره	دواک فونډيشن د خپرونو لپاره
پنځه سوه	شمېر
پنځوس روپۍ	بیه
۱۳۷۸ لمریز کال	نېټه

ډالی

خپلو بچیانو ته:

په دې هیله، چې سبا به دوی ته د درېیم قوت منډ مات شوی وي

ابدالي - آريانا - هیواد

سرليکونه

درېم	مننه
خلورم	ضروري يادونه
شپږم	سريزه

لومړۍ برخه:

۱	سابقه
۵	۱- لومړۍ قوت، د انقلاب تيوري او عمل
۸	۲- دويم قوت، د انقلاب تيوري او عمل
۱۰	خو، په افغانستان کې
۱۲	لومړۍ، له ۱۹۹۵ نه مخکې
۱۳	دویم، له ۱۹۹۵ نه را وروسته
۱۳	په اجرائيه قوه کې
۱۴	د دويم قوت بالقوه ماتې

دويمه برخه:

۱۵	د درېيم قوت تيوري
	د درېيم قوت جوړوونکي توکي:
۱۸	۱- افغان ملت
۲۱	۲- يوه ايډيالوژيکه هسته
۲۳	۳- د درېيم قوت د تصوف اړخ، پير
۲۵	۴- د درېيم قوت مذهبي اړخ
۲۷	۵- لويه جرگه
۲۸	(لويه جرگه او نننۍ افغان سياست)

۳۲	 ۶- پخوانی باچا
۳۷	 باچا او نشنلیم
۴۱	 باچا او ډموکراسي
۴۱	 باچا او اسلام
	درېیمه برخه:
۴۳	 لنډیز
	څلورمه برخه:
۴۹	 نتیجه او وړاندیز
۵۰	 اخیستنځي او یادښتونه

مننه

خوڅو ځلي او هغه هم په ورين تندي او سره سينه ددې ليکنې دکمپوز وياړ
په رېښتيا چې دغازي ليزر کمپوزنگ دمشر ښاغلي مصطفى سحر په برخه دی.
زه پدې اړه هغوی ته ډېر ډېر کور ودانی وایم.
ددې څېړنې دموخذونو دبرابرو په برخه کې زما داندیوال، دواک
فونديشن دافتخاري غړي اود ختيځ دبیادانولو دادارې (کور) دمشر ښاغلي
ډاکتر فرید بزرگزیار او هڅې دډېرې ستاینې وړ دي.
په پای کې دواک فونديشن دټولنیزو څېړنو دڅانگې دغړي ښاغلي
جېلاتي ځواک اوددې فونديشن دټول مشرتابه ته چې ددې څېړنې په کار او
څېړولو کې یې ماته اوږه راکړه، دزړه له کومې مننه کوم.

انجنیر محمد انعام واک

۱۳۷۸ لمریز کال

دوړي نولسمه

ولي آباد - پښتونخوا

ضروري يادونه

له دې يادونې څخه زما مطلب د اسلام د بنسټپالنې، بنياد گرایی، سخت دريځی، اورپکي او نورو نننيو مروجو اصطلاحاتو د پۀ ځای استعمال خبره ده. په انگرېزي ليکنو کې د دې ژبې د Islamic Fundamentalism يعنې «اسلامي بنسټپالنې» د پۀرې عامې او مروجې کليمې په څنگ کې نن سبا د Revolutionary Islam او يا (Sivan, 1985) Islamic Radicalism او يا Modern Islamic Fundamentalism او يا Traditional Islamic Fundamentalism او (Roy, O., 1985) Islamist (*) اصطلاحات په عمومي ډول د اسلامي سخت دريځی او بنسټپالنې: وهابيانو، اخوانيانو او نورو لپاره استعمال شويدي. د دې په څنگ کې د "Fundamentalist" Islamic Revolutionaries اصطلاح يوازې د «اخوانيانو» لپاره استعمال شوې ده (**).

خو، پدې څېړنه کې کله کله داسې هم شوي چې، «اسلامي بنسټپالنه» د اسلامي سخت دريځی د ټولو ډلو ټولو لپاره استعمال کړم. په هر حال، سره لدې چې زه لا پخپله د اسلامي سخت دريځی او بنسټپالنې بيلو بيلو څانگو ته د لازمو اصطلاحاتو دور کولو په دې کار قانع نه یم، خو بيا مې هم پدې لنډ، تنگ وخت کې د يوه سمدستي ضرورت له مخې د اسلامي بنسټپالنې Islamic Fundamentalism اصطلاح د «وهابيت»، د اسلامي راډيکاليزم Islamic Radicalism يا اسلامي سخت دريځی اصطلاح د «اخوانيت» لپاره راوړې او «سياسي ملایان» مې د طالبانو په بڼه کې د اسلامي سخت دريځی، بنياد

(*) See Anwar-ul Haq Ahady, The Decline of Islamic Fundamentalism, *Journal of Asian and African Studies*, XXVII 3-4 (1992), pp. 224-241.

(**) Asger Christensen, Religion and Politics in contemporary Afghanistan: The Tragedy of Afghanistan, pp. 13.

گرایي او اورپکي سياسي کارکونکي گڼلي دي. په بله ژبه -Islamic Fundamentalism يا «اسلامي بنسټپالنه» د شيخ الاسلام عبدالوهاب محمدي دمکتب او پيروانو يعنې «وهايانو» او اسلامي راډيکاليزم-Islamic Radicalism يا «اسلامي سخت دريځي» مې د سيد قطب، مولانا ابوالاعلیٰ مودودي او شه ناخه آيت الله خميني د طرز تفکر او په ځانگړي ډول د «اخوانيانو» لپاره استعمال کړې ده. خو په مجموعي توگه مې «داسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم» گډه اصطلاح ټولرنننيو افغان بنسټپالو: اخواني، وهابي او طالب ته استعمال کړې ده. خو، په خپلو کې د اسلام د سره وړانې او ويشلې بنسټپالنې بېلو بېلو څانگو ته د اصطلاحاتو دا ډول انتخاب او نسبت ورکول به نه سل په سلو کې په ځای وي او نه خو به، دنوموړو «اصطلاحاتو» او «څانگو» ترمنځ د گډو اېډيالوژيکو ريښو په بنسټ له واقعيت نه لرې وي. هيله ده، گران لوستونکي د دې څېړنې په لوستلو کې دا يادونه په نظر کې ونيسي.

په مينه

مؤلف

سرېزه

کمونستي راډيکاليزم دخلق - پرچم په بڼه کې د لومړي قوت او اسلامي بنسټپالنه او سخت دريځي داخوانيانو، وهابيانو او نننيو سخت دريځو سياسي ملايانو (طالبانو) په بڼه کې د دويم قوت په توگه، لږ تر لږه د موکراسۍ د لسيزې (۷۳-۱۹۶۴) څخه په افغانستان کې په ښکاره د سياسي قدرت د نيولو کار پيل کړ. درېيم قوت هم دننني بحران د دوو عواملو په توگه د همدې دواړو قوتونو په وړاندې د موکراسۍ په نوموړې لسيزه کې منځ ته راغی.

درېيم قوت په افغانستان کې يو مترادف ملي جريان دی چې، د لومړي او دويم قوت په څېر يې نه بهرنۍ ننگه او نه کورنۍ پياوړې سياسي ډله تپله، يوه هم نه درلوده. همدلته و چې، لومړي قوت په ۱۹۷۸ او دويم قوت په ۱۹۹۲ کال سياسي قدرت تر لاسه کړ. خو دې دواړو قوتونو په هيواد کې د سياسي قدرت په سمبالولو کې په پاتې راتلو، هيواد د سياسي زعامت له ژور بحران سره مخ کړ.

درېيم قوت نن سبا، نه يوازې دا چې د دويم قوت په څېر يو بالفعل قوت ندی، په خپل بالقوه حالت کې هم ډېر کمزوری او لوېدلی دی؛ نه يوازې دا چې يو پوځي ځواک ندی، يواځې د لورژيک جريان هم ندی. دا سمه ده چې، لويه جرگه، باچا، پير، افغان ملت گوند، تصوف، غير بنسټپال او معتدل مذهب او کوم غير سياسي ملا، بل اوبل د دې قوت مهم جوړوونکي توکي دي. خو، دا ټول سره شيندلي، بيل بيل ځواکونه او منفردې څېرې دي، چې يو موټي کيدو ته اړتيا لري. داسې هم نده چې، د دې قوت مخالفين بيخي له پښو لويديلي او ميدان تش دی. نه، د يوه ټوټه شوي او سترې شوي پوځي سياسي قوت په توگه، نه يوازې پرون، بلکې همدان هم اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم د درېيم قوت پياوړی او ژوندی دښمن دی. نو يو شيندلی، غير وسله وال او غير ايډيالوژيک درېيم قوت هيڅکله هم يو بالفعل او وړونکی قوت ندی؛ داسې قوت چې دخپل پياوړي دښمن په ماتولو، په هيواد کې د زعامت راغلې سياسي خلا ډکه کړي. درېيم قوت يو مسلمان او افغان قوت دی. خو، نه يوازې دا چې، نه

د پروني لومړي قوت مانفست او نه په لاس کې دننني دويم قوت «قرآن» (۴) او ايسټلې «توره»، يو هم نه لري.

په دغسې يوه عيني چاپيريال کې په ۱۹۸۸ کال کې، دافغان سوسيال دموکرات گوند (افغان ملت) دخپروونکي مرکزي اورگان «افغان ملت» د جريدې دمسئول مدير په توگه، ما ددې جريدې په دولسمه، ديارلسمه او خوارلسمه، درې واړو گڼو، کې ددربيم قوت په هکله څه خپرونې وکړې، چې دهغه وخت ددويم قوت په توگه داسلامي سخت دريغو او بنسټپالو دسخت عکس العمل سره مخ شوې. له هغې را وروسته، وخت په وخت، لکه نن، خوڅو ځلي «دربيم قوت» دافغان سياست نغري تود ساتلی دی.

نن هم هماغه پروني چاپيريال دی. خو دبو ملي جريان دلاروي په توگه ددربيم قوت ننني غړ غور، سره لدې چې ماته ددې قوت سره داسلامي بنسټپالنې او راديکاليزم پروني کينه او دښمني مخې ته درولې، بيا مې هم د بوه ملي ضرورت له مخې ونشو کولای په دربيم قوت څه ونه ليکم.

پدې څېړنه کې ددربيم قوت په پرون او نن او ددې قوت په جوړوونکو توکو برسېره، ددې قوت بالقوه - سياسي، بالفعل - پوځي او ايډيالوژيک اړخونه هم څه ناڅه څېړل شوي دي.

هيله ده، دا څېړنه به په خپل وار، په هيواد کې دملي جريان دلومړي گام په توگه ددربيم قوت دجوړېدو له لارې، په هيواد کې په «افغاني» بنسټ د «دولت» او «ټولنې» په فزيکي او معنوي بيارغونه کې لاس وکړي.

په مينه

محمد انعام واک

۱۹۹۹ کال

دسپټمبر ۵ مه

ولي آباد - پښتونخوا

لومړۍ برخه

سابقه:

په افغانستان کې د دموکراسۍ لسیزې (۷۳-۱۹۶۴) په یوه خام ذهني-سیاسي چاپیریال کې درې ډوله بېل بېل سیاسي جریانونه: د کینو انډېښنو جریان کمونستي راډیکالیزم، د افغانستان د خلکو د دموکراتیک گوند (خلق-پرچم) او شعله جاوېد په ښو کې د لومړي سیاسي قوت، اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم داخوان المسلمین په ښه کې د یوه ښي دویم سیاسي قوت او ملي جریان د افغان ملت، مساوات او صدای عوام^(۱) په ښو کې د معتدل درېیم سیاسي قوت په توګه وزیږول^(۲).

بدې لسیزه کې درې واړو سیاسي جریانونو د ښکاره او پټ سیاسي او ایډیالوژیک کار په نتیجه کې په ټولنه او دولت، په پوځي او ملکي، دواړو برخو کې څه ناڅه ریښې وغځولې.

د ۱۹۷۳ کال په جولای کې د افغانستان د پخواني صدراعظم محمد دداود خان (۱۹۶۳-۱۹۵۳)^(۳) د کودتا په نتیجه کې د دموکراسۍ لسیزه پای ته ورسېده. په نوي جمهوري دولت کې د پرچمیانو د نفوذ په وجه هم ملي جریان او هم اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم (اخوان المسلمین) د پراخ سیاسي تاوان وکړ. د پخواني افغان صدراعظم محمد هاشم میوندوال (۱۹۶۵-۱۹۶۷)^(۴) په وژل کېدو (۱۹۷۳) ملي جریان ته د پراخ تاوان واوښت.

ویلاي شو چې تر ۱۹۷۸ کال پورې درېیم قوت یا ملي جریان په عمومي توګه په یوه کمزوري او دوو یادو شوو ښو او کینو سیاسي جریانونو په یوه بشپړه سازماني ښه فعالیت کاوه.

په ۱۹۷۸ کال کې د کین قوت له خوا د سیاسي قدرت په نیولو په افغانستان کې ښي قوت (اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم) ته د پوځي، سیاسي، سازماني او ایډیالوژیک نفوذ ښه چانس لاس ته ورغی. د عربو په مالي امکاناتو یو زیات شمېر نړیوال وسله وال گوریلابي اسلامي بنسټپالي او اخوانیان وپېرودل شول^(۱) او په افغانستان کې دروسانو په ضد د جگړې په لیکو کې دخپلو افغان اخواني-وهابي بنسټپالو سره یو ځای شول. دې کار د پاکستانی او افغاني اخوانیانو په پوځي او گوریلابي روزنه کې ډېره زیاته مرسته وکړه. په نتیجه کې په افغانستان کې دروس په ضد جهاد او د آزادۍ جگړه د اسلامي بنسټپالو درهبرۍ لاندې په یوې بشپړې مذهبي جگړې بدله شوه. ملي جریان یا د دموکراسۍ د لسیزې معتدل غیر وسله وال او کمزوری سیاسي سازمان (درېیم قوت) په بشپړ ډول په دې جگړه کې د اسلامي بنسټپالنې او کمونستي راډیکالیزم د سیاسي، ایډیالوژیک او پوځي وار لاندې راغی.

افغان ملت له اسلامي بنسټپالو او کمونستانو سره په جگړه کې له یوې خوا، د پښتونستان د مسټلې په سر له پاکستان سره دورانې په وجه او هم دیوې عاملي رهبرۍ د نشتوالي له کبله له بلې خوا د سخت سیاسي فشار لاندې راغی او سیاسي ډگر په بشپړه توګه اسلامي بنسټپالو ونیوه. په ۱۹۸۰ کال کې د پاکستان له خوا یوازې اوه افغاني جهادي تنظیمونه په رسمیت وپېژندل شول. په ۱۹۸۱ کې درې گونې اتحاد د منځ مهالو او څلور گونې اتحاد د بنسټپالو افغان جهادي تنظیمونو نه جوړ شول. په درې گوني اتحاد کې د تصوف د نقشبنديه او قادريه طریقو مشرانو حضرت صبغة الله مجدي او پیرسید احمد گیلاني او منځ مهالی ملا، مولوي محمد نبي محمدي او په څلور گوني اتحاد کې د سیاف اسلامي بنسټپالنې، د برهان الدین رباني او گلبدین حکمتیار اخواني تنظیمونو او سخت دریځي ملا، مولوي محمد یونس خالص ځای ونیو.

په ۱۹۹۲ کال، «لومړي قوت» د خلق-پرچم په وجود کې د دویم قوت (اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم) نژادګراړخ (شمال ائتلاف) ته په تسلیمیدو سره، د اسلامي بنسټپالنې خپل منځی فرکسیونیزم لاپیاوړی او ژور کړ. پرته

د حکمتیار له اخواني گروپ (حزب اسلامي افغانستان) څخه د اسلامي بنسټپالنې اوسخت دریځی ټولو ډلو، ازبک ملېشې، هزاره حزب وحدت، دمنځ مهالي درې گوني اتحاد په گډون د شمال ائتلاف د مشرۍ لاندې په کابل کې د مجاهدينو اسلامي دولت جوړ کړ. د سياسي قدرت د وېش په سرد تاجکو، ازبکو او هزاره اقليتونو ترمنځ اختلافاتو شمال ائتلاف درې ټوټې کړ.

د ټوټه شوې اسلامي بنسټپالنې دوه اصلي ډلې: درياني - مسعود د مشرۍ لاندې نژادگره اسلامي بنسټپالنه يوې خوا او د حکمتيار د مشرۍ لاندې سوچه اسلامي بنسټپالنه بلې خواته د سياسي قدرت د دوو مهمو مدعيانو په توگه په خپلو کې سره ولوېده. د سياسي قدرت د نيولو پدې اغ وډب کې درېيم قوت په ډيره اسانۍ له صحنې ووت. سره وېشلی اسلامي راډيکاليزم او بنسټپالنه د افغانستان د پوځي - سياسي ډگر يوازينی پوځي قوت پاتې شو. په نوم شمال ائتلاف يا اسلامي نژاد گر راډيکاليزم د سياف د وهابي بنسټپالنې په مرسته تر ۱۹۹۷ کال پورې په کابل کې خپل حکومت وساته. تر دې کال پورې د اسلامي بنسټپالنې او نژاد گر راډيکاليزم د سياسي - نژادي برلاسی غوښتنو په نتيجه کې افغانستان په څلورو نژادي - سياسي حوزو وېشل شو^(۵).

پدې مرحله کې (۹۷-۱۹۹۲) نژاد گر اسلامي راډيکاليزم په شمال او سوچه اسلامي راډيکاليزم په جنوب کې د اسلامي بنسټپالنې د دوو سره وړانو ډلو په توگه په هيواد کې د لومړي قوت (کمونستي راډيکاليزم) د له منځه تللو په نتيجه کې د قدرت راغلې سياسي خلا ډکه نکرای شوه.

له ۱۹۹۴ څخه، په جنوب کې د سوچه اسلامي راډيکاليزم ځاي نويو سياسي شوو ملایانو ونيوه او د کليوالي، ښاري، افغاني او پاکستاني مدرسو د طالبانو، ملایانو او مولويانو څخه جوړ د طالبانو اسلامي تحریک په افغانستان کې د سياسي قدرت د نيولو کار پيل کړ. ځينو دا تحریک درېيم قوت وبله. په ښکاره خو همداسې هم وه. ځکه چې، د نوي دولت په تاسيس او د سياسي قدرت د خلا په ډکولو کې د ناکامۍ او ټوټه شوې اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم ځاي د اسلام همدې نوي سياسي - پوځي بدیل ونيوه. خو،

دايديالوژۍ، ماهيت اوسياسي غوښتنو په بنسټونو داتحرېک اصلاً دمجاهدينو او ياد پخوانۍ اسلامي بنسټپالنې له ادامې نه بل څه نشي کېدای. دومره ده چې، داخواني او وهابي بنسټپالنې سياسي کارکوونکي دعالي تحصيلاتو خاوندان وو او دطالبانو دبنسټپالنې سياسي کارکوونکي زيات زيات له چنې او چټ نه نيولي ترطالب، ملا، مولوي، مولانا او شيخ الحديث پورې دې سواده او باسوادو فارغ التحصيلاتو لښکر دي. نو، دطالبانو اسلامي بنسټپال تحريک د شکل له مخې څه ناڅه يوداسې درېيم قوت گڼل کېدای شو چې يو يې سوچه او بل يې نژادي شوی اسلامي راډيکاليزم دواړه له سياسي او پوځي صحنې ليرې او پخپله يې دهغوی ځای ونيوه.

طالبان په ايديالوژيک او سياسي بنسټونو داسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم ادامه ده، نه يو درېيم قوت. دومره ده چې په افغانستان کې يې دنژادي شوي اسلامي راډيکاليزم، کمونستي پاتې شونو او شيعه نژادگر راډيکاليزم په ضد له جنوب څخه په وسله واله مبارزه لاس پورې کړ او ترننه يې دهيواد په سلو کې څه ناڅه پنځه اتيا پراخوالی دخپل پوځي او کلتوري کنترول لاندې راوستی دی. دنژادي اسلامي راډيکاليزم په ضد داسلامي بنسټپالنې پوځي اوسياسي مورچل، په خټه دښتنو طالبانو په تندي دښتني نژادپالنې تاپه نشي وهلی. دطالبانو تحريک يوشپړ اسلامي بنسټپال تحريک دی چې، دپروني سترې شوې اسلامي بنسټپالنې اوله پښو لوېديلي کمونستي راډيکاليزم په څېر يې دافغانستان سياسي خپلواکي، ملي واکمني اودخاورې بشپړتيا ټول له جدي خطر سره مخ کړيدي او لگيادی دافغان نیشنلېزم دپېريو پېريو لاس ته راغلي ملي ارزښتونه ديوه بنسټپال نظام په نا اشنا او غير افغاني ارزښتونو بدلوي.

وبلاى شو چې، په افغانستان کې درېيم قوت نه يوازې په بالفعل ډول، بلكې ديوه مستقل سياسي بالقوه قوت په توگه هم ان له ۱۹۷۸ څخه راپدې خوا منځ ته ندی راغلی. دومره چې له ۱۹۹۲ راهيسې ددرېيم قوت دجوړېدو لپاره څه انرژي ذخيره شوې ده. ددرېيم قوت دپېژندنې لپاره پکار ده، مخکې تر مخکې لومړی او دويم قوت څه ناڅه وپېژنو.

۱- لومړۍ قوت، د انقلاب تیوري او عمل:

کمونستي راډیکالیزم له ۱۹۱۷ او بیا په افغانستان کې لږترلږه له ۱۹۵۰ لسيزې^(۶) راپدې خوا يو تشکيلاتي - ايډيالوژيک ميکانيزم لرلی دی. له ۱۹۶۴ څخه را وروسته دا ميکانيزم ډېر پوخ شو. د افغانستان دخلکو د دموکراتيک گوند دواړو څانگو خلق او پرچم، په ترتيب سره په کليوالي او ښاري نفوس کې دخپل نفوذ ستنې ودرولې او د يوه وسپنيز دسپلين او ايکې يوې قوماندې له مخې يې دخوارلسو کلونو په موده کې دشوروي اتحاد دکمونست گوند دايديالوژيکي او تشکيلاتي تجربې او دشوروي اتحاد په پوځي او مالي مرسته يې تر ۱۹۷۸ کال پورې په افغانستان کې د يوې بريالۍ پوځي کودتا امکانات برابر کړل. په ۱۹۷۸-۱۹۹۲ دوره کې د خلق او پرچم د څانگو په وجود کې دا قوت د ډېرو مهمو تشکيلاتي تجربو خاوند شو. دې قوت د ۱۹۶۵ کال په جنورۍ کې دخپل تاسيس^(۷) سره سم د مارکسيزم - لينينيزم د اصولو له مخې د يوې بې طبقې ټولنې د جوړيدو لپاره طبقاتي مبارزه^(۸) پيل کړه. دې گوند په ۱۹۶۶ کال کې دخلق او پرچم په نومونو انشعاب وکړ. د لومړي قوت دا دوه ډلگۍ په ۱۹۷۷ کال کې سره بيا يو شوې^(۹) او په ۱۹۷۸ کال کې يې له پاسه، انقلاب ته ورته، د يوې پوځي کودتا په کولو سياسي قوت په لاس کې ونيوه.

په افغانستان کې د ۱۹۷۸ کال د ثور کودتا عيني شرايط په دې توگه د خپرلو دي: په ۱۹۷۰ لسيزه کې د افغانستان سياسي - اقتصادي جوړښت، له پاسه د يوه انقلاب کولو ته لاره اواره کړې وه. زاره سياسي حاکميت چې «خان»، «ملک» او «ملا» په کې لاس درلود، په ۱۹۵۰ لسيزه کې د داود خان (۱۹۶۳-۱۹۵۳) دنوې کونې (Modernization) د هلو ځلو په نتيجه کې خپل ځای پرېښی و. دولت د عايداتو نوې سرچينې پيدا کړې وې. په ختيه د پښتنې پورتنۍ طبقې د خان او ملک په ځوی برسېره په پوځ کې د منځنۍ او ښکتنۍ طبقې څخه د پوځي افسرانو د استخدام او روزنې په نتيجه کې د پورتنۍ طبقې په څنگ کې، په ۱۹۶۰ لسيزه کې د وروستيو دوو طبقو نفوذ هم پيدا شو؛ چې پدې ډول په پوځ کې د لومړۍ قوت په توگه دکمونستانو،

ددویم قوت په توګه د اسلامي بنسټپالو - اخوانیانو او درېیم قوت په توګه د نیشنلستانو لاس ننوت. (۱۰)

ځمکه واله Landed class او پانګه واله Bourgeoisie class طبقې کمزورې او په هېواد کې د نفوس په پرتله د زراعتي ځمکې کموالي، د دولت په وړاندې د مخالفت د ټکولو په خاطر له ځینو ځمکه والو نه د امیر عبدالرحمن خان (۱۸۸۰-۱۹۰۱) په دوره کې د ځمکو اخیستل او د شرعې د توارث د قانون له مخې د مړه په اولاده دهغه د ملکیت د وېش په بنسټونو په هېواد کې یوه پیاوړې ځمکه واله طبقه له سره موجوده نه وه (Kakar 1979) (۱۱). په ۱۹۵۰ لسیزه کې د اقتصاد نوي کولو (Modernization of Economy) د طبقه نوره هم کمزورې کړه. د کمپرادور Comprador په بڼه کې د دولت له خوا منع ته راغلې پانګه واله طبقه د دولتي بیروکراتانو State Bureaucrats په خدمت کې وه (۱۲). پوځي او ملکي بیروکراتانو د یوې طبقې ملامت ته تر لاسه کولو له ۱۹۵۰ لسیزې نه وړاندې د پوځي کودتاگران کار د سیاسي اقتصاد د دوو وروستیو لسیزو د رامنځته کولو لوندولو، افغان سیاست ته د پوځ په رانیولو، آسانه او له پاسه د یوه انقلاب د کولو لار اواره شوه (۱۳). همدلته ده چې په ۱۹۷۰ لسیزه کې افغان دولت دوه ځلي له پاسه چپه شو.

برسیره پردې:

* په ۱۹۷۰ لسیزه کې په خپلو پښو باندې د دولت په دریدلو، له دولت نه بیل شوی «خان» او «ملا» دومره پیاوړي نه وو چې د مخالفینو پیاوړی کتار جوړ کړي؛ (۱۴)

* د دولت د مخالفینو په توګه په خپلو کې سره وړان لومړی قوت (کمونستان) او دویم قوت (اسلامي بنسټپالنه، اخوانیان) د دولت د چپه کولو ولسي پیاوړتیا نه درلوده؛ (۱۵)

* په ۱۹۷۰ لسیزه کې د درنو اقتصادي ستونزو نه موجودیت هم، ښکاره ده چې، د دولت د غور ځولو عوامل نشو برابرولای؛ (۱۶)

* په یوه ناراضه او بې مسئولیتنه «زما بې څه» موقف کې منعنی تحصیل یافته قشر خویځی د دولت په ضد پیاوړی ګواښ نه و؛ (۱۷).

همداراز لومړي قوت دخلق - پرچم په بڼه کې په ۱۹۷۸ کال، دپولر انقلابي اهدافو د تطبیق لپاره د ښکتنی طبقې دخپلولو په خاطر (Gupta, 1986) ^(۱۸) شپږم، اوم او آتم درې فرمانونه صادر کړل.

* شپږم فرمان دپور - سود او گروۍ نه دخلاصون فرمان و. دخلق - پرچم دحکومت دیوه وزیر (زبري) له خولې دې فرمان په سلو کې د ۸۱ کلیوالو کورنیو پور خلاص کړ (Male, ۱۹۸۲) ^(۱۹).

دافغانستان دچارو یو دروسي متخصص Glukhoded داتکل له مخې شپږم فرمان دافغان بزگرو دیرش بیلیونه افغانی (یوبیلیون امریکایی ډالر، ۱۹۷۸) پور - پرې کړ (Glukhoded, 1978) ^(۲۰) مشهور هندي کمونست مکرچی Mukherjee په ۱۹۷۸ کال کې دا پور ۷۲۲ میلیون افغانی (خلیریشتم میلیونه امریکایی ډالر) ښودلی دی ^(۲۱).

* لومړي قوت دولور او واده په هکله فرمان د ۱۹۷۸ په اکتوبر کې صادر کړ ^(۲۲):

* او ددی قوت بل فرمان بې ځمکو اولر ځمکو بزگرو ته دشخصی ځمکو دوریا ویش آتم فرمان و ^(۲۳). دې فرمان په هیواد کې دشپږ میلیون جریبه ځمکې (۱،۲ میلیون هکتاره) دضبط او توزیع او برسيره پر ۵-۲۰ میلیون کوچیانو بې د ۶۳۰۰۰۰ بې ځمکو اولر ځمکو کورنیو اټکل کړی و. خود خلق - پرچم حکومت یوازې او یوازې ۳۳۰۰۰۰ هکتاره ځمکه ضبط او لدې ځمکې نه بې یوازې ۲۸۷۰۰۰ هکتاره ځمکه هغه هم په یوازې ۲۹۶۰۰۰ بزگرو وويشله (Mukherjee, Glukhoded) ^(۲۴).

نو ویلای شو، داخو دزرو طبقاتي مناسباتو (طبقاتي گټې - Class In-terest) له منځه وړلو، دخلکو په اجتماعي ژوند کې دلومړي قوت لاسوهنو (Halliday, 1988) ^(۲۵) او له اسلام سره، چې دخلکو په اجتماعي ژوند کې بېخخن نفوذ لری، دلومړي قوت بې پروا برخورد او دښمني (Shahrani, 1984) ^(۲۶) وه چې خلک یې په لوی لاس دلومړي قوت په ضد، هغه هم ددویم قوت اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم درهبري لاندې، دملی قیام په بڼه وسله وال او راپورته کړل.

نوپه زغرده ویلاي شو چې، په افغانستان کې د ۱۹۷۰ لسیزې په پای کې د دولت په ضد د لومړي قوت پوځي عمل ولسي بنسټ نه درلود. خوله پاسه د (Trimberger, 1978) د طرح شوی انقلاب له ماډل سره د لومړي قوت (خلق-پرچم) د ۱۹۷۸ کال پوځي عمل پیاوړی ورته والی او دخپلو غلطو تکتیکونو له مخې چې ددې قوت انقلابي پروگرامونه یې ناکام کړل، فوق العاده توپیر لري^(۲۷).

په ۱۹۸۰ کې دې گوند له مجاهدينو سره ملي روغه جوړه اعلان کړه. په ايډيالوژيک لحاظ يې د طبقاتي مبارزې په بنسټ سوسيالست پروگرام شاته واپاوه اوله ۱۹۷۸ راهيسې يې خپل ټول صادر شوي فرمانونه بهرته واخيستل. دې قوت په ۱۹۸۸ کال کې له افغانستان څخه دروسانو دوتلونه وروسته تر ۱۹۹۲ کال پورې ځانته د «وطن گوند» نوم ورکړ او په يوازې ځان يې د مجاهدينو د سخت پوځي يرغل سره سره ځان ژوندی وساته.

دهمدې قوت په وجود کې و چې، د شوروي اتحاد امپراطوري له خپل ايډيالوژيک سنگر کمونيزم سره يو ځای له پښو ولوېده. له افغانستان څخه دروسانو له وتلو نه وروسته په ۹۲-۱۹۸۸ دوره کې دې قوت په افغانستان کې درېيم قوت ته ورته سياسي لار ونيوه.

۲- دويم قوت، د انقلاب تيوري او عمل:

په عمومي توگه په عربو کې له اتلسمې^(۲۸) او په افغانستان کې د نولسمې پېړۍ له پايه^(۲۹) دوهابيزم ظهور او عروج، په شلمه پېړۍ کې د پنج پيري ملايانو ظهور، بيا په ۷۰-۱۹۶۰ لسیزو کې داخوان المسلمين نړيوالې ودې او پيوستون^(۳۰) په سيمه اونړۍ کې د اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم ايډيالوژيک او تشکيلاتي حضور او نفوذ پيل کړ.

په نړيوال کچ په لسمه پېړۍ کې له المواردي (Al-Mawardi) نه، په ۱۹۸۰ لسیزه کې تر امام خميني پورې زيات شمير ديني پوهانو په اسلامي حکومت او ددې حکومت د حکمرانانو په توگه په ديني عالمانو (Ulema) ټينگار کړيدی (Khomeini, 1981)،^(۳۱) مشهور ايراني راډيکال اسلامي پوه علی شريعتي په اسلامي حکومت کې د علماو له حکمران موقف سره

مخالفت بنودلی دی (Akhavi, S 1982) (۳۲).

اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم حاکميت په اسلامي نظام کې په خداي (ج) پورې تړلی گڼي او شريعت يو داسې الهي قانون بولي چې دخلکو پواسطه بدليدای نشي. اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم اسلامي دولت يو ايډيالوژيک او د نړۍ د ټولو مسلمانانو شريک دولت بولي (وگورۍ احدى ۱۹۹۱) (۳۳).

د اسلامي دولت دنده په اسلامي بنسټونو د ټولنې جوړول او اسلامي قلمرو ته پراختيا ورکول دي. اسلامي بنسټپالنه او راډيکاليزم د نړۍ د ټولو مسلمانانو يووالی او د جهاد او تورې په زور يو داسې نړيوال اسلامي دولت غواړي چې په ايډيالوژيک بنسټ ولاړ وي نه په نژاد او مليت. حاکميت پدې دولت کې دخداي په لاس کې دی. يعنې ټول دولتي ادارې سيستم دخداي په قانون، شرعي، چلپورې. اسلامي بنسټپالنه پدې عقیده هم ده چې داسلامي دولت تاسيس يوازي او يوازي داسلام د عملي کيدو لپاره دی اويس.

داسلامي دولت ټولواک Chief Executive (امير، خليفه، امام) چې په اسلامي دولت کې له ټولو نه زيات مقتدر او ذريات واک خاوند دی بايد نړوي نه ښځه (۳۴).

دمولانا ابو الاعلی مودودي په خلاف، ايت الله خميني داسلامي دولت مشر په شرعي او نورو چارو باندې په پوهېدلو مکلف گڼي. امام خميني او مودودي دواړه «اجتهاد» او د «شرعي بشپړ تطبيق» داسلامي دولت د مشري دوه بنسټيز شرطونه او حتمي دندې گڼي. پداسې حال کې چې سيد قطب او مودودي داسلامي دولت د مشر د انتخاب خبره دخلکو خوښې ته پرېږدي؛ خميني د ممتازو علماو له خوا د هغه په ټاکلو ټينگار کوي.

په هر حال، نه قطب، نه مودودي او نه خميني يوه دموکراسي دخلکو د حاکميت د اصل په توگه (Sovereignty of the people) نه مني (Binder, 1988, Fischer, 1983) (۳۵).

شريعت (Sharia) او فقهې (Islamic Jurisprudence) ته په زيات اهميت ورکولو سره سره، بياهم نه خميني اونه قطب، يوه هم، داسلامي

حکومت په قضائیه سیستم (Judiciary) رڼا نښه اچولې (Adam, 1983) ^(۳۶). خو، داسلامي دولت د «ټولواک» اود «قضائیه سیستم» په اهمیت باندې داسلام په ټینګار، خمیني اسلام یو متمایز نظام ښیي. خمیني وایی چې، «عدالت» اسلامي فقهاو ته یو فوق العاده واک ورکوي. په هر حال، سره لدې چې سني بنسټپالو اسلامي پوهانو او متفکرینو قضایي سیستم ته ډیر پام ندی اړولی، خود یوه قانون په توګه د شرعي بشپړ انفاذ داسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم ډېره ستره سیاسي غوښتنه ده ^(۳۷).

له ملي جریان او نشنلیزم سره په مخالفت کې اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم یوه خوله ده. وایی چې نژادي - قومي سرحدات سیاسي ارزښت نلري. یوازې دیني اختلافات دی چې د مسلمان او غیر مسلمان په منځ کې رسمیت لري (Pipes, 1983) ^(۳۸).

اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم له نشنلیزم سره نه یوازې د یوه نړیوال اسلامي سیاسي سیستم د نه منلو په سروړان دی، بلکې دابنسټپالنه نشنلیزم په سیکولرېزم هم تورن کوي (Eposito, 1983, Sivan, 1985, Piscatori 1986) ^(۳۹).

او بالاخره اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم له نشنلیزم Nationalism، نوې کونې Modernization اوسیکولرېزم Secularism، درې واړو سره کلک دینمن دی ^(۴۰).

خوږه افغانستان کې:

اسلام دخپل ظهور څخه تر ۹۲-۱۹۶۴ پورې په سیاسي قدرت کې دونډې او په افغان ټولنه کې له شتو سیاسي، اجتماعي او کلتوري واقعیتونو پښتونولۍ، پښتانه او افغان نشنلیزم درې واړو سره دسیاسي گوزارې او جوړښت بېل بېل پړاوونه وهلي دي. خو، په عمومي توګه تر ۱۹۶۴، په تیره بیا تر ۱۹۷۸ پورې، اسلام په افغان ټولنه کې له دولتي سیستم نه آزاد د قدرت د یوې اجتماعي ستنې په توګه دخپل تصوف، په دولت او ټولنه، دواړو، کې د قدرت دسیاسي او اجتماعي ستنې په توګه دخپل مذهب او د خفي فقهې په بنسټ د ولاړو درې گونو شرعي محکمو (قضائیه قوه Judiciary) په بڼه کې په

افغان دولت کې دخپلې سياسي ستنې په درولو اکتفا کړې وه^(۴۱).

د قدرت همدې درې گونو ستنو اسلام ته په افغانستان کې معتدله (Moderate) بڼه ورکړې وه. همدې اعتدال، اسلام په افغانستان کې له افغان نیشنلیزم سره په سياسي او ان په ځينو برخو کې په عقیدوي جوړښت کې راوستی و^(۴۲). په حقیقت کې همدې جوړښت په معاصر افغانستان کې، د سياسي قدرت یو عنعنوي مثلث (Executive, Judiciary, Legislature) Triangle of Political Power منځ ته راوستی و^(۴۳). په ۱۹۶۴ کې د دموکراسۍ دلسیزې په پیل سره، اسلام په افغان سیاست کې خپل پورتنی سياسي موقف دځان لپاره کم وباله؛ له تیوريکي پلوه له ۱۹۶۴ او په عملي لحاظ له ۱۹۷۸ نه، اسلام په سياسي لحاظ راډیکال او په عقیدوي لحاظ بنسټپال شو^(۴۴).

په همدې بنسټ یې په افغان سياسي ډگر کې د سياسي «دویم قوت» په توگه په هېواد کې د سياسي «لومړي قوت» کمونستي راډیکالیزم او سياسي «درېیم قوت» افغان نیشنلیزم په ضد د مخالفت مورچل جوړه کړه.

په ۷۹-۱۹۷۸ کې دې اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم په افغانستان باندې دروسانو د پوځي یرغل څخه په استفادې غټ پوځي-مالي امکانات لاس ته وروړل. په ۱۹۹۲ کال یې د سياسي قدرت په نیولو د سياسي قدرت نوموړی افغان عنعنوی مثلث مات او په افغانستان کې یې د افغان نیشنلیزم په لاس جوړه شوې څو سوه کلنه سياسي دستگانه ورانه کړه.

په اسلامي دولت کې د «دیني علماو» او «اسلامي سخت دریځو» په حاکم رول باندې د اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم د عملی ټینګار له مخې په ۹۷-۱۹۹۲ دوره کې په کابل کې له طالبانو نه مخکې دریاني-حکمتیار د ۱۹۹۷ کال د گډ حکومت غټ پوستونه نه یوازې داچې په نژادي بنسټ ویشل شوي وو او تاجکوان د پېښور د ۱۹۹۲ کال د اپریل د ۲۴ نېټې د تړون^(۴۵) په بنسټ د قوماندان مسعود د شورای نظار او ریاني د جمعیت له لارې د جمهوري ریاست، د دفاع، بهرنیو او کورنیو چارو د وزارتونو په شمول نور مهم او غټ دولتي پوستونه خپل کړل، په سلو کې ۸۵،۲ دا پوستونه اسلامي سخت دریځو او پاتې په اصطلاح منځ مهالو او نورو تنظیمونو ته ورکړل شوي وو (دواک

فونډېشن (Wak Foundation for Afghanistan (WFA) څېړنه) (۴۵).
 په افغانستان کې د دویم سیاسي قوت په توګه اسلامي بنسټپالنه او
 راډیکالیزم د اجتماعي، اقتصادي، کلتوري او سیاسي ژوند په ټولو اړخونو
 کې د نړیوالې اسلامي بنسټپالنې په لارو روان دی. په افغان بنسټپالو-
 اخوانیانو کې حکمتیار، چې د ګوند ډېر کار کوونکي یې دده په ګډون د سیکولر
 لوړو تحصیلاتي موسسوزده کړي او فارغان دي، هم د اسلامي حکومت په راس
 کې د اسلامي علماو (ملایانو) سره جوړنډي. حکمتیار له بهرني خوا
 د دموکراسۍ او علماو رول ردوي. خو، له بلې خوا، انتخابات او په چارو کې
 د خلکو ګډون mass participation مني (۴۶).

حکمتیار په ۱۹۸۹ کال کې د اسلامي نړیوال حکومت د جوړېدو د لومړي
 ګام په توګه د پاکستان او افغانستان ترمنځ د یو کانونفدرېشن
 (Confederation) د جوړېدو وړاندیز وکړ (۴۷).

خالص او ملګري ملایان یې هم د اسلامي حکومت په راس کې د ملایانو په
 تېره ولاړ دي. رباني او سیاف پدې هکله څه غوڅ دريځ نه دی ښودلی. خو،
 اسلامي بنسټپالنه او راډیکالیزم د طالبانو په بڼه کې په افغانستان کې یوازې
 او یوازې ملایان د اسلامي دولت ټولواک ټولی ګڼي اوبس.

له ۱۹۹۲ کال نه وړاندې د الهي قانون په توګه د شرعې په انفاذ باندې
 د افغان بنسټپالو او سخت دریځو ټینګار ځکه بې ځایه و چې دا قانون د افغان
 دولتونو له خوا نافذ و. خو، له ۱۹۹۲ نه راپدې خوا، سیاسي قدرت ته په
 رسېدو، د سخت دریځي ددې قانون د انفاذ په یوه داسې وچه بڼه اخته دي چې
 ورځ په ورځ د ټولنې او ددې قانون ترمنځ واټن زیاتېږي.

دادی د طالبانو په دولتي ډوله تشکیل کې د دیني علماو په حاکم رول
 باندې د اسلامي بنسټپالنې او راډیکالیزم د عملي ټینګار له مخې د دیني علماو
 (ملایانو) فیصدي څېړو (۴۸).

لومړی، له ۱۹۹۵ نه مخکې:

- په پنځه کسيزه او چته شورا (Inner Shura) کې ټول ملایان، سل په
 سلو کې.

- په مرکزي يوولس کسيزه شورا (Central Shura) کې نهه تنه ملايان، ۸۲ په سلو کې.

- په پنځو تنو واليانو کې ټول ملايان، سل په سلو کې.
نوپه مجموعی توگه د طالبانو د اسلامي تحريک دمشر ملا محمد عمر په گډون په ټوله دوه ويشت کسيزه رهبري کې د ديني عالمانو (ملايانو) سلواله (فيصدي)، ۹۱ کيږي (۴۸*).
دويم، له ۱۹۹۵ نه را وروسته (۴۸*):

د اسلامي امارت دامير المؤمنين په توگه د ملا محمد عمر نه وروسته:
- د اسلامي دولت درياست او صدارت د گډې رهبري په اوه کسيزه شورا کې د ديني علماو (ملايانو) سلواله، سل په سلو کې.
- په صدارت پورې په ترلو نهو سترو دفترونو کې د ديني علماو سلواله، سل په سلو کې.
- د اسلامي دولت د اداري رياست په پنځو غټو پوستونو کې د ديني علماو سلواله، سل په سلو کې.
- د کابل ولايت په څلورو غټو ولايتي پوستونو کې د ديني علماو سلواله، سل په سلو کې.

- په اوو ولايتونو کې اوه واړه واليان ملايان دي، سل په سلو کې.
- د بهرنيو چارو وزارت کې دا سلواله ټيټه ده. پرته له وزير نه چې ملا دي، پنځه غټې څانگې غير ملايانو ته ورکړل شوې وې (۱۹۹۸).
- په اجرائيه قوه (کابينه) کې:

د افغانستان بانک، کابل ښاروالی، او د دولتي استخباراتو درئيسانو په گډون يو ويشتو وزارتې پوستونو کې دا سلواله په سلو کې سل ده.
نوپه زغرده ويلاي شو چې اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم د طالبانو په وجود کې ټوله دولتي دستگاه په خپل لاس کې نيولې او ملايان يې د اقتصادي، اجتماعي، سياسي او کلتوري بنسټونو په راس کې درولي دي.
ليدل کيږي چې په ۹۹-۱۹۹۲ دوره کې درياني - حکمتيار او طالبانو په وجود کې د دويم قوت، اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم، دولتي تشکيل

یو بشپړ اخواني، اخواني - نژادي، نژادي او ملايي تشکيل دی.

د دویم قوت بالقوه ماتې:

درېیم قوت په بالقوه ډول اوس څه بريالی خو، په بالفعل ډول ښه مات او دویم قوت په بالفعل ډول ښه بريالی خو په بالقوه ډول څه مات او ددې ماتې عوامل په لاندې ډول دي:

* په اسلامي بنسټپال کلتور باندې د ملي کلتور د بدلولو هڅې، د ملي ثقافت او کلتوري شتمنيو لوټ تالان، وهابي لامذهبي تشدد او لاس اچونې، اخواني سخت دريځي او د عقایدو تفتیش، ډېروچ ملايي سني مذهبي تعصب، په جوماتونو کې د حاضري اچول او په ديني مدرسو باندې د عقلي او سيکولر ښوونځيو او پوهنځيو بدلول، اجباري زېره، د ښځو دکار او زده کړې مخنيوی او په پای کې د خلکو په اجتماعي - کلتوري ژوند کې په نورو ورته لاسوهنو سره، اسلامي بنسټپالنه لگياوه په عام ډول افغان ملي کلتور او په ځانگړي ډول د پښتونولي يو داسې محافظه کار اجتماعي - سياسي نظام چې لايې هم، د دين په گډون، د ژوند په ځينو کلتوري - سياسي برخو کې د بېلې ايډيالوژۍ پر لاسي نډه منلې^(۹۱) په خپل ضد راپاروي.

* په زوره د دولتي - شخصي ځمکو په خپلولو سره په يوه لږ وخت (۹۷-۱۹۷۸) کې د يوه نوي قوماندان - فيودال دمنځ ته راغلي قشر په وړاندې د خلکو کرکه.

* له پيل پيل، ۱۹۹۲ نه، د پېښور د تړون په بنسټ، په افغانستان کې د اسلامي دولت د مشر په توگه د يو تاجک ټاکل او بيا په دویم پړاو کې په طالبانو پسې د پښتنو د تړلو ډېپ ټول او ټول اسلامي بنسټپالنې ته وتلی دی؛

* په هيواد کې د لومړي قوت د ماتې نه وروسته د سياسي زعامت دخلا په ډکولو کې د دویم قوت پاتې راتلل.

* سياسي استقلال، ملي واکمنی، د خاورې بشپړتيا او ملي اقتصاد ته ارزښت نه ورکول او په قومي - نژادي حوزو باندې د يوه موټي هيواد د ویش پړه په لومړي قوت، کمونستي راډيکاليزم، برسیره په دویم قوت، اسلامي بنسټپالنې هم راځي.

دويمه برخه

د درېيم قوت تيوري:

نه يوازې دا چې، درېيم قوت دخپلې غير انقلابي طبيعي له امله د عمل کومه انقلابي تيوري نلري، په افغانستان کې د يوه بشپړ درېيم قوت د نشتوالي له کبله ددې قوت درې فورم کومه واحده تيوري هم په لاس کې نشته. د تيوري د نشتوالي په سيمه ييز او نړيوال کچ څه چې په ملي کچ هم د نشتلېزم دخام پخلي او يا نه پخلي او نه تېلور نتيجه ده. د ناپېيلو هېوادونو نړيوال غورځنگ او د سوسيال دموکراتانو نړيوال پيوستون په نړيوال کچ يو داسې سياسي-ايډيالوژيک پيوستون منع ته ندی راوستی چې په سيمه ييز کچ ورته سياسي قوتونه وزيږوي.

په افغانستان کې هم درېيم قوت په يوه بشپړ گوندي-سياسي او ايډيالوژيک، غير دولتي بڼه کې وجود نلري. د دموکراسۍ په لسيزه کې لکه چې مخکې ووبل شول درېيم قوت يوازې د «افغان ملت» او «مساوات» په بڼو کې په ډير کمزوري ايډيالوژيک او سازماني ډول منع ته راغی. خو هغه هم د لومړي (۹۲-۱۹۶۴) او دويم قوت (۹۹-۱۹۶۴) دواړو له خوا وټکېده.

په دولتي بڼه کې نشتلېزم په دولسمه پېړۍ کې په خپل سياسي-بشپړ تيایي لومړي پړاو کې د لومړي پښتانه نشتلېزم، په اتلسمه پېړۍ کې د دويم پښتانه نشتلېزم په بڼه کې او د افغان نشتلېزم په خپل درېيم بشپړ تيایي پړاو کې دننني درېيم غير دولتي نیمگري درېيم قوت منډمات کړېدی. د افغان نشتلېزم په لاس جوړ افغان دولت هم په نړيوالو سياسي کتارونو کې په يوه درېيم کتار کې په پاتې کېدو، مثلاً د ناپېيلو هېوادونو د يوه مؤسس غړي په توگه، پخپله د يوه درېيم قوت حيثيت خپل کړی و. نو، که نننی درېيم قوت هوښياروي،

پکارده دافغانستان دنننې «سياسي جغرافيه» ، «دولت» او «ټولنې» دجوړوونکي افغان نشنلېزم څو سوه کلنه تاريخي تجربه خپل ننني سياسي جريان ته دحقانيت او مشروعيت سياسي سابقه او ددې سابقې په بنسټ، په افغاني هويت ددولت او ټولنې دفيزيکي او معنوي بيارغونې کار خپل سياسي حق وگڼي.

داخو له ۱۹۶۰ لسيزې څخه مخکې ؤ چې، په افغانستان کې د لومړي، دويم او درېيم قوت دجوړيدو «ايدېالوژيک» بنسټونه منځ ته راغلل. خو په نوموړې لسيزه کې دخامې دموکراسۍ راتگ ددې درې واړو قوتونو لپاره خام «عملي» بنسټ جوړ کړ. لومړی، لومړي قوت دکمونستي راډيکاليزم ددکتاتوري او ترور دنظام په توگه ددموکراسۍ له راتگ څخه په څوارلسو کلونو کې، او ددويم ځل لپاره دويم قوت، داسلامي بنسټپالنې د مذهبي دکتاتوري او تروريزم ديوه نظام په توگه ددموکراسۍ له نوموړي راتگ څخه په ۲۸ کلونو کې سياسي قدرت ته په رسېدو، دخپلو انقلابي تيوريو دعمل ناکامه مظاهره وکړه.

په افغانستان کې دننني درېيم سياسي قوت په بڼه کې د ملي جريان تيوري په نورو ځانگړتياو برسیره، د «سياسي استقلال» او «ملي حاکميت» په دوو ډيرو مهمو بنسټونو له کمونستي او اسلامي راډيکاليزم څخه بېلوي:

* «سياسي استقلال» د ملي جريان يو داسې ملي ارزښت دی^(۵۰) چې داجريان پخپلو کې ددوو سره وړانو «استعماري» نظامونو، کيڼ کمونستي او ښي اسلامي راډيکاليزم نه ديوه «خپلواک» نظام په توگه بېلوي؛

* «ملي حاکميت» په يوه ملي جريان کې يو داسې بل بنسټيز ارزښت دی چې دخداي (ج) له حاکميت نه وروسته دخلکو دمسلم حق په توگه دهغه منل^(۵۱) نه يوازې ملي جريان دکمونستي او اسلامي راډيکاليزم دترور او دکتاتوري له دوو نظامونو نه بېلوي، هغه ته يوه دموکراتيکه پېژندنه هم ورکوي؛

* دموکراسي، پارلماني سيستم او انتخابات، دسياسي گوندونو تعدد، د بيان، عقيدې او عبادت آزادي^(۵۲) د ملي حاکميت عملي چارې دي چې ملي جريان ته دننني درېيم قوت په بڼه کې ملي اعتبار او مشروعيت ورکوي؛

* افغانستان د یو خپلواک، افغان او اسلامي هیواد په توګه او د افغانستان دولت چې د بنسټ د بڼه یې اعلی حضرت احمد شاه بابا ایښودې ده، یو «افغان» دولت منل (۵۳) د ملي جریان نورې بنسټیزې نښې او غوښتنې دي.

* برسېره په دې، د دولت «افغاني» هویت ته په احترام سره په افغان سیاست کې، په هره سطحه چې وي، پرته له قومي، ژبني، مذهبي او سیمه ییز توپیر څخه د ټولو قومونو برخه اخیستل او د هغوی د حقوقو خوندي ساتل، د دریم قوت نورې غوښتنې دي (۵۴).

په افغانستان کې د یو موټي درېیم قوت د نشتوالي له امله نشي کیدای د دې قوت بشپړه تیوري توضیح شي. خو، له ۱۹۶۴ څخه، د دې قوت د جوړوونکو توکو توضیح او تشریح به د لومړي قوت د ماتېدو (۱۹۹۲) نه وروسته، په هېواد کې د دعامت د راغلې نننۍ سیاسي خلا د ټولو لپاره د دې قوت بالقوه او بالفعل استعداد څه ناڅه روښانه کړي.

ددرېم قوت جوړوونکي توکي

۱-افغان ملت:

افغان سوسيال دموکرات گوند (افغان ملت) - Afghan Social Democratic Party (Afghan Mellat) ۱۹۶۶ کال د مارچ په اتمه نېټه منځ ته راغی^(۵۵). ددې گوند ډیر مهم او ستراتيژیک شعار «یوموتی، پرمختللی، او لوی افغانستان»^(۵۶) ؤ. دا گوند چې د لوی څښتن د حاکمیت نه وروسته د ملت په حاکمیت عقیده لري^(۵۷) د سیاسي دموکراسۍ، پارلماني سیستم او انتخاباتو غوښتونکی دی^(۵۸). په عمومي ډول ددې گوند اساسي سیاسي او اقتصادي غوښتنې د دموکراسۍ د لسیزې نه راواخله تر ۱۹۷۸ کال پورې «لوی افغانستان» او «سوسيال دموکراسي»^(۵۹) وه.

افغان ملت د دموکراسۍ د لسیزې د درېیم قوت یوازینی ژوندی پاتې شوی سیاسي جریان دی. د درېیم قوت دې جریان تر ۱۹۷۸ کال پورې د افغانستان په ښاري او کلیوالي نفوس کې څه ناڅه ایديالوژیک جلب و جذب وکړ. په دې لسیزه کې په افغانستان کې د درېیم قوت مورچل همدي گوند ونیوه.

د لوی افغانستان د ډیرې درندې ملي غوښتنې په پرتله ددې گوند سازماني او تشکيلاتي نظم او ضبط، چې تر ننه ددې گوند بنسټیزه ستونزه ده، ډېر کمزوری ؤ. په دې برسیره، د یوې عاملي رهبرۍ نشتوالی او کورنۍ ډلبازۍ ددې گوند د سیاسي او تشکيلاتي پرمختګ نور اساسي خنډونه دي.

د افغان ملت د «لوی افغانستان» ملي غوښتنه که په افغانستان کې د شلمې پېړۍ په دویمه نیمایي کې دخلکو د تاوده هرکلي سره مخامخ شوه؛

خوږه سيمه ييز کچ يې په افغانستان کې د دريم قوت دې اساسي توکي ته ستراتيژيکي ستونزې وزيږولې او دا گوند يې د پخواني شوروي اتحاد، ايران او په تېره بيا د پاکستان په دښمنۍ ککړ کړ. په ۱۹۸۰ کال کې د دې گوند د يوه مشر له خوا په نوي ډهلي کې، د کابل حکومت په وړاندې د يوه جلا وطن حکومت د جوړېدو خبرې دا گوند لاد پاکستان په دښمنۍ واړاوه.

د دې گوند نشراتي اورگان افغان ملت د ۱۹۶۹ کال د جون د مياشتې په خپله درېيمه گڼه کې له شوروي اتحاد نه د «پنجده» سيمه بېرته وغوښتنه (۶۰). په ۱۹۶۶ کال کې دې گوند د «آزاد پښتونستان» غوښتنه وکړه (۶۰*).

سره لدې چې «لوی افغانستان» او «آزاد پښتونستان» دوه نامترادف سياسي واقعيتونه دي خو بيا هم دموکراسۍ په لسيزه کې «افغان ملت» د درېيم قوت په توگه د لوی افغانستان غې پورته کړ. ښايي د «پښتونستان مسئله» په هغه دوره کې د افغانستان د دولت او افغان ملت گډ غيو. خو، «لوی افغانستان» يوازې د «افغان ملت» غوښتنه وه.

«افغان ملت» پدې اړه په ۷۸-۱۹۷۳ دوره کې غلی پاتې شو. له ۱۹۷۸ نه را وروسته د پښتونستان مسئله نور د دې گوند دستور سياسي غوښتنو په سرليکونو کې راغلله. د افغان ملت د گوند د ۱۹۹۷ کال خپرې شوي مرانامې د پښتونستان مسئلې ته په دې ډول گوته نيولې ده: «د سيمې د هېوادونو ځينې سرحدونه داروپايي استعمار د لاسوهنې په اثر متضرر شويدي او پدې اساس په دې سيمه کې د ځينو هيوادونو ترمنځ اساسي اختلافات شته دي» (۶۱). په هر حال، د پښتونستان د مسئلې په سر له دې گوند سره د پاکستان تاو تر څوالي هم په خپل وار په افغانستان کې د دريم قوت مورچل وړانه کړې ده.

دا درېيم قوت برسېره پر افغانستان، دلته په پاکستان کې هم له ۱۹۷۸ څخه راپدې خوا تر همداننه د ډير سخت سياسي، اقتصادي فشار لاندې راغلی دی. د دې گوند ډير مهم غړي زنداني، اعدام، ورک او ووژل شول. دې کار په افغانستان کې د اسلامي بنسټپالنې د پياوړي کېدو او دملي جريان له کمزوري کېدو سره ډيره مرسته وکړه.

په ۱۹۸۲ کال کې دې گوند دافغان بحران دحل لپاره دملي متحدې جبهې دجوړېدو وړاندیز وکړ.^(۶۲)

په ۱۹۸۷ کال کې و چې، دې قوت دافغانستان دمستلې دسياسي حل بدیل وړاندې کړ.^(۶۳) په ۱۹۸۹ کال کې يې دپاکستان په لاس دافغان بنسټپالو جوړ موقت ائتلافي حکومت يو غير ملي او گوداگي حکومت وياړه.^(۶۴) دا کار په هغه وخت کې داسلامي سخت دريځو دسخت عکس العمل سره مخامخ شو.

دمجاهدينو دراوړلېندې دموقت ائتلافي حکومت په ترديد کې دافغان ملت له خوا دخپري شوې رسمي اعلاميې په ځواب کې دگلبدین حکمتیار دحزب اسلامي نشراتي اورگان «شهادت» په شديد الحنه اخطار^(۶۵) دافغان ملت او حزب اسلامي ترمنځ توده مطبوعاتي جگړه ونښته.^(۶۶) دې مسئلې په هغه وخت کې افغان ملت له سختو امنيتي ستونزو سره مخ کړ.

دکينواو بنيسوا فراطي قوتونو په ضد ددې گوند فرهنگي مبارزې اوتبليغاتو ددرېيم قوت ديوبالقهو موقف غږ ليرتريه ژوندی وساته. په ۱۹۸۸ کال کې دافغان ملت دگوند نشراتي اورگان «افغان ملت» په خپلو دولسمه، ديارلسمه او شوارلسمه گڼو کې^(۶۷) ددرېيم قوت دواقعيت په هکله ځنې يادونې وکړې چې داسلامي بنسټپالو او سخت دريځو له سخت عکس العمل سره مخ شوې. دهغه وخت دمجاهدينو دموقت ائتلافي حکومت نشراتي اورگان د«سباوون زېري» دافغان ملت جريدي دنوموړې ليکنې په ځواب کې درېيم قوت په ډېر شدت وغاڼده.^(۶۸) په درېيم قوت دافغان ملت دگوند اودراوړلېندې دمجاهدينو دموقت ائتلافي حکومت ترمنځ هم يوه تونده مطبوعاتي جگړه ونښته.^(۶۹)

له کمونستي اواسلامي راډيکاليزم اوبنسټپالنې سره دسياسي او کلتوري لاس اچولو دتجربو له مخې نن سبا داگوند په افغانستان کې ددرېيم قوت دجوړېدو بالفعل نه، خو، يوڅه ناڅه بالقوه استعداد گڼل کېدای شي. په ټولنه کې ددې گوندا ايډيالوژيک نفوذ، دتشکيلاتي اوسازماني کړيو او گوندي کدرونو شته والی په يوه بالفعل قوت باندې ددې گوند دبدلېدو لپاره

د پاملرنې وړ بالقوه انرژي ده.

دا ګوند د ګوندي مرکو، جرګه ګيو، جرګو او د تشکيلاتي ارتباط د سره نښتو کړيو له لارې له بڼاري او کليوالي نفوس سره تړلی دی. د تېرو درې دېرش کلونو راهيسې دې ګوند په پښتنو سيمو کې ډېر جلب او جذب کړی دی. دې ګوند په ۱۹۸۸ کال کې په غیر رسمي ډول د خپلو غړو شمېر او دېرش زره تنه وښود (۷۰). خو دا عدد د دې ګوند د غړو اصلي شمار نشي ښودلای. په پېښور کې د دې ګوند ۱۹۹۰ او ۱۹۹۵ کلونو په دوو ګوندي کنگرو کې د متناسبې غاښدګۍ د اصل له مخې د هرو لسو ګډون کوونکو کدري غړو په سر د يوه تن په ګډون د نوموړو کلونو په کنگرو کې په ترتيب سره ۳۹۰ (۷۱) او نژدې ۲۰۲ (۷۲) ګوندي کدرونو ګډون کړي وو. خو دا ارقام بيا هم د دې ګوند د غړو رېښتينی شمېر نه ښيي.

سره لدې چې نننۍ غربي ډوله ګوندي دموکراسۍ د دې ګوند پړونی شرقي ډوله تشکيلاتي سيستم لاسست او خوزولی، بيا هم د شتو تشکيلاتي کړيو او د دې کړيو له لارې د ګوند او خلکو ترمنځ څه ناڅه جوړه ارتباطي شبکه د ننني درېيم قوت په نورو جوړوونکو توکو کې له سره نه ليدل کېږي. د دې ګوند تشکيلاتي او سازمانې شبکې ته نوې ساه ورکول او باهم له بېخ او بنسټه د يوه وسپنيز تشکيلاتي او سازمانې جوړښت منځ ته راوستل نه يوازې د دې ګوند، بلکې د درېيم قوت د جوړېدو لپاره ارزښت لري.

۲- يوه اېډيالوژيکه هسته:

د درېيم قوت په بېخ او بنسټ کې به ديوي اېډيالوژيکې - سازمانې هستې شته والی، په يوه سره اويدلی سياسی - پوځی قوت باندې د درېيم قوت په بدلولو برسيره، د دې قوت د رېښتينې بالفعل استعداد ضمانت هم وکړي. درېيم قوت کېدای شي د شکل له مخې يوه اثناقلي بڼه ولري. خو، د ماهيت له مخې بايد يو اېډيالوژيک قوت وي. د يوه اېډيالوژيک نظام د نشتوالي په صورت کې به د دې قوت مهم جوړوونکي توکي په پوځو کارتوسو بدلېږي. بيا به د اسلامي بنسټيزې او سخت دريځو د راغورځولو له پاره د درېيم قوت بدیل د نوموړو کړنيزو شېو چې بيا رغونه به يې د مشرۍ

د دېر ژور بحران سره مخ وي.

يو پياوړی او له سره په يوه سازمانې بنسټ سنځال افغان ملت کېدای شي د يوه بالفعل درېيم قوت د ايدېالوژيکي سازمانې هستې کار ورکړي. د درېيم قوت په ټولو جوړوونکو بالقوه سياسي توکو کې افغان ملت دمبارزې ددرې دېرش کلنې تشکيلاتې، سياسي او ايدېالوژيکي سابقې له مخې ددې دندې يو مناسب توکی دی.

افغان ملت په افغان بحران کې د درېيم قوت د جوړوونکو له نننيو توکو سره ان له پرون او آبل پرون نه اشنا پاتې شوی دی. افغان ملت له هر چانه مخکې د افغان بحران د حل لپاره د درېيم قوت د جوړېدو وړانديز کړېدی. افغان ملت تل له باچا او پير سره بڼه رابطه درلودلې او په افغان بحران کې يې د لويې جرگې او باچارول تائيد کړی دی. داخوا افغان ملت و چې له روسي پوځ او په کابل کې يې د خلق - پرچم له حکومت سره د جگړې د پيل په کلونو کې د پير محاذ ته پوځي او تشکيلاتې اوږه ورکړه. پير بڼايي دا واقعيت هيڅکله له ياده ونه باسي. د درېيم قوت د جوړېدو په لاره کې به د پير درو حاني او د يوه موتي افغان ملت د سازمانې - ايدېالوژيک قوتونو التقاطي هلې ځلې په هر حال د درېيم قوت په گټه تمامې شي. خو، د يوه شيندلي ننني افغان ملت په صورت کې به دا گټه يوازې د محاذ وي.

افغان ملت لومړی په ۷۳-۱۹۶۴ دوره کې، بيا په ۹۲-۱۹۷۸ او بيا آن تر نن پورې د باچا په ضد کوم سياسي فعاليت نه دی کړی. په ۷۳-۱۹۶۴ دوره کې د افغان ملت مبارزه دوخت د حکومتونو په ضد وه. نو باچا بڼايي د يو بالفعل درېيم قوت په جوړېدو کې د افغان ملت په اهميت او افغان ملت ته د خپل ضرورت واقعيت درک کړی وي. باچا بايد په خپل وجود کې د درېيم قوت د جوړېدو په اهميت، بيا د يوه سازمانې - ايدېالوژيک قوت په توگه ددې قوت د جوړېدو په ضرورت او اهميت او بيا هم افغان ملت ته ددې سازمانې او ايدېالوژيکي جوړونې د دندې دورسپارلو په ضرورت پوه وي.

۳- درېم قوت د تصرف اړخ

پير:

تصرف په افغانستان کې د اسلام د ټولنيزې ستنې رول لوبولی دی (۷۳).
د تصرف د نقشبنديه او قادريه دوه پياوړې څانگې په افغانستان کې د پير يو
پير يو راهبسي له دولتي رسمي موسساتو نه آزادې خوپياوړې ولسي موقف
لري. همدې پياوړتيا افغان دولتونه درولي او غورځولي دي. په ۱۹۲۹ کې
د شاه امان الله د دولت په غورځولو، او ورپسې د سقاو د زوي او محمد نادر خان
(۳۳-۱۹۲۹) د حکومتونو په درولو کې د نقشبنديه طريقې دمشر حضرت
شوربازار (مجددي) د فتوې گانو لاس و (۷۴).

دولتونو په ټولنه کې د روحانيت د بېخڅن نفوذ له مخې هغوی ته د مهمو
دولتي پوستونو په ورکولو د هغوی ننگه تر لاسه کوله. د دموکراسۍ د لسيزې نه
مخکې د پاچا په سلطنت کې روحاني کورنيو، مشرانو او ساداتو په سلو کې
۱۶، ۴ او پدې لسيزه (۷۳-۱۹۶۴) کې په سلو کې ۳، ۳ غټ دولتي پوستونه
اخيستي وو (۷۵).

د افغانستان د ملي اسلامي محاذ National Islamic Front of
Afghanistan دمشر پير سيد احمد گيلاني کورنی د قادريه او د افغانستان
د نجات د ملي جبهې National Liberation Front of Afghanistan
دمشر صبغت الله مجددي کورنی د نقشبنديه طريقې مشري لري. د دې دوو
مشرانو بېخڅن روحاني شخصيت دلته په پاکستان کې د دوی د تنظيمونو په
جوړولو کې لدوی سره مرسته وکړه.

د خلق-پرچم حکومت او روسانو سره د جگړې په دوره
(۹۲-۸۸-۱۹۷۸) کې د درېم قوت موقف پدې دوو تنظيمونو ونيول شو.
خو د حضرت «جبهې» په افغانستان کې د يورښتيني درېم قوت سياستونو ته
انعکاس ورنکړ. د تنظيم د «محاذ» او د مولوي محمد نبي محمدي د «حرکت
انقلاب اسلامي افغانستان» په شهر د درې گوني اتحاد (منع مهالي اتحاد)
غړی و. حضرتان، د حضرت مريدان، پخواني بيروکراتان، ولسي مشران او يو
شمېر روښانفکران د حضرت د تنظيم غړي وو.

حضرت يو اخواني ډوله په اصطلاح معتدل روحاني مشرؤ. سره لدې چې افغان اسلامي بنسټپالو پرې هېڅکله هم سياسي اعتبار نه درلوده. خو، ده تل په افغان بحران کې دملي جريان مخه نيوله. د «پير» او «محمدي» په څېر، «حضرت» هم په افغانستان کې د شرعې د انفاذ غوښتونکى اود افغانستان دمستلې په حل کې يې د پخواني باچا محمد ظاهر رول تائيد او ده. په همدې ډول يې، د پير غوندې، افغان سياست ته د «شاه» نه، خود مشرۍ په رول کې دهغه د بياراستنېدو غوښتنه هم کوله (۷۶). خو په ۱۹۹۲ کال دمجاهدينود اسلامي دولت مشرۍ ته په رسېدو يې پخواني باچا له ياده ووت.

د اسلامي بنسټپالنې په گټه اود ملي جريان په ضد، حضرت له افغان ملت سره جوړ نه و. په ۱۹۸۹ کال کې دراو لېښدۍ دمشرورتي شورى دموقت ائتلافي حکومت او په ۱۹۹۲ کال کې د پېښور د تړون په اساس په کابل کې دمجاهدينو د اسلامي دولت دمشر په ټاکل کېدو سره، اسلامي بنسټپالو او سخت دريغو دى ډير بڼه دملي جريان په ضد استعمال او درېيم قوت يې دده په بڼه کې نوم بدې کړ.

حضرت اوس دکوم تنظيم خاوند ندى. دده تنظيم هم د ۱۹۹۲ کال نه راپدې خوا له منځه لاړ دى. حضرت د درېيم قوت په جوړولو کې مثبت نه، خومنفې رول لوبولى شي. د حضرت روحاني نفوذ د پخوا په پرتله ډېر راښکته شوى دى. په سيمه کې په عمومي توگه د تصوف دنويو مرشدينو په راپيدا کېدو سره د تصوف لرغوني پيران اومشران کرار کرار خپل لرغوني نفوذ له لاسه ورکوي. خو، په عمومي توگه د افغان ټولنې دمحافظه کارې روحاني طبعې له مخې ښايي حضرت د درېيم قوت دکومې پرزې ځاي ونيسي.

د افغانستان ملي اسلامي محاذ د افغان سياست په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې د يوه بالقوه درېيم قوت يومحافظه کار ممثل، په پاکستان کې دجوړو شوو تنظيمونو ددرې گوني اتحاد غړى اوله ۱۹۹۲ کال نه راپدې خوا ديو درېيم بالفعل قوت دجوړولو له محرکينو څخه په اصطلاح يومحرک دى.

داخو ددرې گوني اتحاد د يوه وتلي غړي په توگه دمحاذ په وجود کې هم و چې، د زښته ډېرو پوځي، سياسي امکاناتو سره سره، بيا هم درېيم قوت

دافغان بحران په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې بالفعل نه بلکې یو بالقوه قوت پاتې شو. خوهم یې په دې اوهم یې په ۹۷-۱۹۹۲ دوره کې، یعنې په کابل کې یې دخلق-پرچم دحکومت تر سقوط اویا دطالبانو تر پوځي-سیاسي عروجه پورې د یوه بې زړه او محافظه کار سیاست په لوبولو دافغان بنسټپالو په تېره بیا په کابل کې دشمال ائتلاف دحکومت په ترکیب کې په پاتې کېدو یې، ددرېیم قوت اوبه داسلامي نژاد گرواډیکالیزم په ژرنده تویې کړې. محاذ، تر ډېره څه چې، ښکاري، ان تر ننه، دشمال ائتلاف دسیاستونو سره کوم ځانگړی او ښکاره اختلاف سره لدې چې نه ښیي، ددې ائتلاف دسیاستونو ښکار شوی هم دی.

سره لدې ټولو، محاذ ډیر په وجود کې په افغانستان کې د یوه رښتیني، غیر روحاني، مسلمان او ملي جریان د قحط الرجال په نتیجه کې هم پروږن اوهم همدان ددرېیم قوت یو مهم بالقوه توکی پاتې شوی دی. له همدې کبله ډیر سید احمد گیلاني برسیره پر خپل روحاني نفوذ، د یوه ملي رسوخ څخه هم برخمن دی.

دمحاذ غړي هم دافغان پخوانیو دولتونو بیروکراتان او لوړ رتبه مامورین، متقاعد پوځیان، مخور ولسی مشران، پخپله ډیر صاحب باسواده اوبې سواده مريدان او یوزیات شمېر روښانفکران دي. محاذ کوم ځانگړی گوندي تشکیل نلری. په ۱۹۹۲ کې هڅه وشوه چې دافغان ملت داساسنامې له مخې په محاذ کې یو گوندي ډوله تشکيلاتي سیستم منع ته راشي. خودمحاذ ځینو ولسي او لیبرال ډوله مشرانو دا حرکت په پښو وواهه.

۴- ددرېیم قوت مذهبي اړخ:

مولوي محمد نبي محمدي دپخواني باچا دپارلمان غړی یوسنتي اونیمه معتدل ملادی، چې له ۱۹۷۸ کال نه یې په پاکستان کې دافغان جهادي اوو تنظیمونو په ترکیب کې دخپل تنظیم «حرکت انقلاب اسلامي افغانستان» مشري کوله. دده تنظیم لومړی دغیر بنسټپالو، منعهمالو، سنتي او غیر سیاسي ملایانو نه جوړ شوي و. خو پدې تنظیم کې پرته په چني، چټ، طالب، ملا، مولوي، مولانا اوشیخ الحدیث، چې دده دتنظیم اصلي کارکونکي وو،

څه ناڅه سيکولر او د عقلي علومو فارغان هم ليدل کيده. د «محمدي» حرکت د درې گوني اتحاد د غړي په توگه د افغان بحران په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې له روسانو او خلق - پرچم سره په جگړه کې د درېيم قوت د يوه توکي ځاي نيولی و. په ۱۹۹۲ کال، په کابل کې د جهادي تنظيمونو د اسلامي دولت په جوړېدو سره دهغه تنظيم د صبغت الله مجددي او برهان الدين رباني په واکمنيو کې د وزارت څو څوکۍ لاس ته وروړې. له ۱۹۹۲ کال نه را وروسته په افغانستان کې د قدرت په سر په خپلو کې د اسلامي سخت دريځو او بنسټپالو په لويدلو سره دهغه زيات زيات درباني په خواو. هغه يو، نيم غوندي محافظه کار ملادی، چې د سياسي تصميم نيونې او ابتکار استعداد، صلاحيت او جرئت نلري.

د يوه بنسټپال خو غير (اخواني - وهابي) او د يوه معتدل خو غير سيکولر، له بنسټپالو سره د شرعي د انفاذ او له سلطنت غوښتونکو سره د «سلطنت او اسلام» په منځ کې د توافق په سر د يوه جوړ (۷۷) ملا په توگه پخپله محمدي او يانور بڼه معتدل ملايان او علمي کرام (Ulema) د درېيم قوت د يوه توکي په توگه: په افغان سياست کې د درېيم قوت د مذهبي اړخ د ډکولو، د دې قوت په فتوی گانو د مذهبي مهر د لگولو او د بنسټپالنې او سخت دريځۍ په خوله د برغولي اېښودلو لپاره له نظره نشي غورځېدلای.

له ۱۹۷۸ راهيسې د کليوالي افغاني او پاکستاني مدرسو د نيمه باسواده فارغانو نه نيولی د دې ملايي تنظيم پوره باسواده ملايانو ورو ورو د سياسي اسلام او بده وچنيلې. د درېيم قوت د يوه مذهبي توکي په توگه له اتيايمې لسيزې راهيسې د يوزيات شمير طالبانو او ملايانو په روزلو، دې تنظيم د طالبانو د بنسټپال اسلامي تحريک د ننني پرسونل په برابرولو کې لوی لاس کړی دی. د طالبانو د مخالفينو په وړاندې د طالبانو د لا پياوړي کولو او هغوی ته د سياسي اعتبار په خاطر دلته، لکه مولانا فضل الرحمن، مولانا سمیع الحق او دوی ته د ورته نورو پاکستاني سياسي ملايانو په هلو ځلو او د طالبانو د نورو پلوي شبکو د نفوذ له مخې دا تنظيم په ۱۹۹۷ کې طالبانو ته تسليم شو.

۵- لویه جرگه:

جرگه د پښتونولۍ یو عمومي قانون دی. د پښتونولۍ یوزیات شمېر مقررات د جرگې له لارې عملي کېږي. جرگه دمقننه، قضائیه او اجرائیه قوې په توگه (۷۸) د افغاني ټولنې سیاسي کلتور ګرځېدلی دی.

جرگه داشخاصو له خپلمنځي شخړو نه نیولې، د کورنیو، خپلوانو او قومونو مسایل پرې کوي. کوچنۍ جرگې یا مرکې کوچنۍ او لویې جرگې سترې ملي ستونزې حل کوي.

جرگې د یوه دولتي شوي رسمي ځواک په توگه په افغانستان کې د دولتي قدرت د عنعنوي مثلث په یوه راس کې ان تر ۱۹۹۲ کال پورې لاځای درلوده. مشرانو جرگه (Senate) او ولسي جرگه (National Assembly) په افغانستان کې د ملي پارلمان (National Parliament) یا مقننه قوې د دوو جوړوونکو توکو په توگه په افغانستان کې د عنعنوي مرکو او جرگو یوه پرمخلې او دولتي شوې بڼه ده (۷۸*). برسېره پر دې، د لویې جرگې په غونډو کې به پارلمان او قضائیه قوې د دوو ګډوون کونکو غړو په توگه برخه اخیستله (۷۹). پدې مانا چې جرگه د یوه بیرته پاتې او قبایلي ژوند د یوې پدیدې په توگه نه، بلکې د یو ټولنیز او سیاسي کلتور په توگه د پخوانیو آریایانو نه نیولې د پرمختګ او تمدن سره اوږه په اوږه ترمونږ رارسېدلې ده.

د افغانستان د ۱۹۶۴ کال د اساسي قانون په ۴۵ ماده کې لویه جرگه د افغانستان د خلکو د ستر قوت، واک او ارادې ښکارندویه موسسه وګڼل شوه (۸۰).

په عمومي توگه په تېرو څه باندې دوه نیمو پېړیو کې (۱۷۰۹-۱۹۷۶) شل لویې جرگې په افغانستان کې د اساسي قوانینو د جوړولو، تصویبولو، د افغان دولتونو د تاسیسولو او نورو ملي ستونزو د حل لپاره تدویر شوې دي (۸۱). په بدو او سختو ورځو کې د تصمیم نیولو د یوې باصلاحیته ملي موسسې په توگه لویې جرگې د افغانستان په سیاسي تاریخ کې مهم رول لوبولی دی.

د معاصر ملي تاریخ د څو لویو جرگو مثالونه خپله په خپله نن سبا لویې جرگې ته د دریم قوت په جوړولو کې بیا هم د یوې ملي باصلاحیته موسسې

حيثيت ورکوي: دکندهار په مانجه کې په ۱۷۰۹ کال د ميرويس نيکه لويه جرگه له صفوي استعمار سره دمقابلې اوافغان دولت دجوړولو لپاره شوې وه (۸۲). ۱۷۴۷د کال لويې جرگې احمدشاه بابا دافغانستان باچا وټاکه (۸۳). ۱۹۲۴د کال لويې جرگې دهيواد اساسي قانون تصويب کړ (۸۴). ۱۹۲۸د کال لويې جرگې دوخت د دولت پرمختيايي پروگرامونه تصويب او تائيد کړل (۸۵). همداراز ۱۹۴۹د کال لويې جرگې دافغانستان او پاکستان ترمنځ دسرحدې اختلافاتو په اړه دافغانستان ددولت دسياستونو ننگه وکړه. همدې لويې جرگې د ۱۸۹۳ کال دديورنډ تړون، دافغان وانگرېز د ۱۹۰۵ او ۱۹۲۱ کلونو تړونونه اود ۱۹۱۹ کال دراوړلنډۍ تړون اونورتول هغه تړونونه فسخ کړل کومو چې دافغانستان او پاکستان ترمنځ په متنازع فبه ځمکو اړه درلوده (۸۶). په ۱۹۵۵ کال کې لويې جرگې بياهم دافغانستان او پاکستان ترمنځ دسرحدې اختلافاتو په هکله دافغانستان ددولت سياستونه تائيد کړل (۸۷). د ۱۹۶۴ کال لويې جرگې دهمدې کال دهيواد مشهور اساسي قانون تصويب کړ (۸۸). دمنځ مهالو جهادي تنظيمونو په گډون افغان مهاجرو په پاکستان کې په ۱۹۸۰ او ۱۹۸۱ کې په ترتيب سره په پېښور او کوېټه کې دافغانستان دمستلي دحل لپاره دوه مثلي لويې جرگې (۸۹) تدوير کړې. دامثلي لويې جرگې دپاکستان دحکومت او افغان بنسټپالو جهادي تنظيمونو دسخت عکس العمل سره مخ شوې.

لويه جرگه او ننني افغان سياست:

داچې پخوا به (۱۹۷۸ نه وړاندې)، دلويو جرگو گډون کوونکي معلوم و نو دا بالقوه قوت به په آساني سره په اني ډول په يو بالفعل قوت بدليده. دټولنې دهغه وخت دقومي جوړښت اوشتوتولنيزو حاکمو فيودالي، نيمه فيودالي مناسباتو په بنسټ به په ملي کچ ددولتونو له خوا دلويو جرگو په تدوير کې دگډون کوونکو د«حقانيت» او«مشروعيت» سوال حل و. په دې برسېره، دلويو جرگو دپريکړو دتعميل به هم دهېڅ ډول مشکل سره ځکه نه مخ کېده چې، جرگه ماران به دقضائيه قوې په حيث دقضايي واک، دمقتنه قوې په حيث دستر قانوني واک او داجرائيه قوې په حيث به دغټ اجرائي واک لرونکي وو. خواوس چې جگړې دافغانستان دټولنې قومي جوړښت مات اوسره خوزولی

دی، نو د جرگې «مشروعیت»، د جرگه مارانو د «ټاکل کېدو» شرایط، اویا د جرگې د پریکړو د «عملي کولو» خبره د سوال سره مخ ده. د اسلامي بنسټپالنې په سیاسي او ایډیالوژیک نفوذ برسیره چې په ټولنه کې د «سیاسي کلتور د یوې مهمې موسسې»^(۹۰) په حیث د لویې جرگې په ځای یو شمېر اخواني - وهابي شوي بانفوذه خبرې، وسله وال اوسياسي ملايان نن سبا د «حل و عقد» دشورا غیر افغاني او نا آشنا بدیل وړاندې کوي، په ټولنه کې د جگړې د منفي عواقبو په نتیجه کې د نفوذ د غنغنوي او پخوانیو محلي ستونزو او شخصیتونو د لویدلو اویا یې په څنگ کې د دې ډول نویو خبرو په منځ ته راتللو سره، د جرگه مارانو د ټاکلو مسئله له یوې اود جرگې د حرکت د «عاملینو»^(۹۱) د ټاکلو مسئله له بلې خوا یوه جنجالي موضوع گرځېدلې ده.

د اسلامي بنسټپالو له دغه ډول کلتوري اوسياسي نفوذ سره سره، بیا هم په «نظري» توگه د لویې جرگې قضایې، تقنیني او اجرایی قوت خوندي پاتې دي. خو، په «عملي» ډول، سره لدې چې د افغانستان د خلکو اکثریت، روښانفکره قشر، یوزیات شمېر معتدل ملايان، قومي مشران، اومخوړ شخصیتونه، پخواني بیروکراتان او نور د افغانستان د مسټلې دحل د لویې جرگې بدیل وړاندې کوي، بیا هم د دې جرگې تدویر، د تدویر ځای اود جرگې د پریکړو د تطبیق په لار کې ښکاره بنسټیزې ستونزې او خنډونه شته دي، چې په هېڅ ډول له نظره نشي غورځېدلای. همدلته ده چې، دڅو پرله پسې هڅونه وروسته د لویې جرگې د تدویر په هکله حتی ډیر لومړني مثبت نتایج هم لاس ته رانغلل. خو، د «نظري امکاناتو» او «عملي ستونزو» له شته والي سره سره، د لویې جرگې تدویر نه «اسان» اونه خو هم «نه کېدونکی» کار دی.

دیوې بریالۍ لویې جرگې په لار کې لږترلږه درې اساسي ستونزې شته: یوه افغان پوه د جرگې د موثریت په اړه د جرگې «مشروعیت یا حقانیت» اود جرگې «د پریکړو تعمیم» د دوو مهمو ستونزو په توگه گڼلې دي^(۹۲). خو، پدې دوو ستونزو برسیره پخپله د جرگې د حرکت د «عاملینو» ټاکل هم درېیمه ستونزه ده. همدا درې ستونزې دیوې بریالۍ لویې جرگې په لار کې پراته ښکاره اولوڅ خنډونه دي. د جرگې د تدویر ځای، مالي ستونزې، نور اونور هغه

تهکي دي چې بايد په نظر کې ونیول شي. په کار ده ، له اوسني بحران څخه د درېیم قوت په بدیل د افغانستان د ایستلو لپاره د دې قوت شته بالقوه امکانات هر یو په خپل ځای اوبڼه استعمال شي. نو د لویې جرگې عاملین باید د درېیم قوت د یوه پیاوړي توکي په توگه لویه جرگه نوم بدې نکرې.

په بالفعل قوت باندې داوسني شته بالقوه درېیم قوت د بدلولو لپاره باید په افغانستان کې د دې قوت ټول بالقوه توکي په بالفعل قوتونو بدل شي. د شته بالقوه توکو څخه یوه هم لویه جرگه ده. د لویې جرگې د حرکت په عاملینو اتفاق، د لویې جرگې په گډون کوونکو یوه خوله کیدل او د لویې جرگې د پریکړو د عملي کولو لارې چارې په بالفعل قوت باندې د دې بالقوه توکي بدلېدل دي.

په بالفعل قوت باندې د لویې جرگې د بدلېدو په لار کې تراوسه څه ناڅه ناکامې هڅې شويدي:

د لویې جرگې د حرکت لومړۍ هڅه په اسلام آباد کې د ۱۹۹۷ کال د جولای په میاشت کې د څه ناڅه اتیانو مخورو افغانانو، قومي متنفذینو ، روحاني شخصیتونو، دیني عالمانو، جهادي قوماندانانو، او د لوړو زده کړو خاوندانو په غونډه پیل شوه.

په بالقوه او بالفعل حالت باندې د جرگې د حرکت د عاملینو په پوهه باندې، چې گواکې د جرگې عاملینو به د لویې جرگې ټول لومړني پړاوونه، دهغې د بالقوه استعداد خپرل او په بالفعل قوت باندې دهغې د بدلېدو لاری گودرې خبرلي وي او بیا دې یې دا حرکت له اسلام آباد نه پیل کړی وي، شک شته. اصلاً اسلام آباد د لویې جرگې د حرکت د پیل بڼه تهکې نه و. د ښکاره معیارونو له مخې د گډون کوونکو نه رابلل د جرگې « مشروعیت » له بحران سره مخ کړی و.

د اسلام آباد له غونډې نه دوه اونۍ وروسته د شمال ائتلاف په ابتکار د جرگې عاملینو په فرانکفورت کې یوه بله دیارلس کسيزه غونډه جوړه کړه. د اسلام آباد د غونډې د تخریب په دود دې غونډې د افغانستان د مسنلې لپاره د لویې جرگې په ځای د حل کومه بله لار لټوله (۹۳). د فرانکفورت په غونډه کې د شمال ائتلاف په گډون برسیره، د پخواني پاچا استازي هم گډون وکړ.

د فرانکفورت د غونډې مالي امکانات د یونیکال د ټیلو امریکایي کمپنۍ

برابر کړي وو. ددې غونډې عاملین د قوماندان مسعود په بڼه کې شورای نظار، شمال ائتلاف یا متحده جبهه، یونیکال او د باچا استازی و.

لدې غونډې وروسته، په همدې کال د لویې جرگې د حرکت درېیمه غونډه په استانبول کې د شمال ائتلاف او یونیکال په گډمالي لگښت جوړه شوه (۹۴). دا غونډه هم د فرانکفورت د غونډې په څېر د لویې جرگې د حرکت په وړاندې یوه داسې کودتا وه چې شمال ائتلاف یې طراح، باچا او د جرگې وړاندېني عاملین یې کودتاچیان وو.

په قومي تعصب باندې د استانبول د غونډې ولاړ بنسټ، یوه هم د پښتنو له سیمو نه په انفرادي ډول د گډون کوونکو درابلولو پریکړه وه نه د تنظیمونو، سازمانونو، قومي یا غیر قومي ټولنو په نوم. داسې پریکړه چې له شمال نه یې گډون کوونکي د شمال ائتلاف په نوم رابلل (۹۵).

په لنډ ډول وېلای شو، چې د لویې جرگې حرکت په افغانستان کې د دواړو جگړه مارو قدرتونو، د شمال ائتلاف د نژاد پالنې او د طالبانو د اسلامي بنسټپالنې له خوا په پښو وهل کېږي: په پوځي بنسټ پیاوړي، خوله سیاسي پلوه کمزوري طالبان د لویې جرگې سیاسي قوت د ځان په ضد پیاوړی گواښ کښي او مسعود په ډېر مهارت، د ځان په ګټه د لویې جرگې د ملي قوت د استعمال په لټه کې دی.

پدې ناکامو او یا خامو هڅو بر سره، بیا هم د شمال ائتلاف په ابتکار او د باچا د استازي په گډون د ۱۹۹۸ کال د جولای د میاشتې دین غونډه د جرگې د همدې عاملینو له خوا د ۱۸۰ تنو په گډون جوړه شوه. د جرگې د حرکت دا غونډه د «مشروعیت» په بحران بر سره، د تصمیم او پریکړو په بحران هم اخته وه.

داسې ښکاره دلایل لاندې چې گواکې پورتنی څلور هڅې دې د باچا د سر کال دروم د غونډې (جولای ۱۹۹۹) د از مینښت لومړنۍ غونډې وبلل شي. پدې مانا چې د درېیم قوت یو بالقوه توکی، لویه جرگه، به ددې قوت د بل بالقوه توکي، باچا، د بالفعل کولو لپاره په کار لوېدلی وي.

خو، قوماندان مسعود له خپل پوځي قوت سره، د ننني درېیم بالقوه قوت د دوو مهمو توکو، لویې جرگې او باچا، د سیاسي زور په یوځای کولو،

غواړي د درېيم قوت بل پياوړی مخالف پوځي قوت، د طالبانو متعصبه اسلامي بنسټپالنه، په افغان سياسي ډگر کې يوازې او ميدان وگټي.

۶- پخوانی باچا:

۸۵ کلن باچا محمد ظاهر (۱۹۷۳-۱۹۳۳) په افغانستان کې د درېيم قوت يو ډير مهم غير پوځي، خو سياسي عنصر دی. د درېيم قوت په نورو جوړوونکو توکو کې د باچا غوره والی، په افغان ولس کې ټولو ته دهغه منلی شخصيت او محبوبيت دی. سره لدې چې، نن سبا په افغان سياست کې يو شمېر دخيلې، سياسي، پوځي حلقې او د اسلامي بنسټپالنې جگړه مار پوځي قوت د باچا دبیاراگر څېدو سره جوړندي، خو بيا هم باچا په عام ډول په پښتنو برسيره په غير پښتنو کې هم محبوبيت لري.

له سياسي پلوه د محمد نادر خان د سلطنت (۱۹۳۳-۱۹۲۹) له پېل نه د اسلام، افغانيت او تمدن يو (نامتناسب) ترکيب د دولت د ايډيالوژۍ په توگه ومنل شو. د محمد ظاهر د باچاهۍ په ټوله دوره کې دا ترکيب تعقيب او بيا چې کله د سلطنت په وروستيو لسو کلونو کې د باچا لاس پياوړی شو، نو پدې درې اصولو برسيره دموکراسي هم د يوه مهم سياسي اصل په توگه د دولت په پورتنۍ ايډيالوژۍ کې ځای ونيو (۹۶)، همدلته ده چې «ملي گرايي» او «دموکراسي» د باچا د سلطنت ميراث گڼل کېږي (۹۷).

په ۱۹۷۳ کې و چې باچا د يوې پوځي کودتا په نتيجه کې له سلطنت څخه گوښه کړای شو. په ۱۹۷۸ کې د خلق-پرچم د حکومت او بيا په ۱۹۷۹ کال په افغانستان باندې د روسانو د پوځي يرغل څخه راپدې خوا باچا کله کله په افغان سياست کې د برخې اخيستلو يوه نيمه سياسي هڅه کړې ده.

په پاکستان کې د افغان مهاجرو په کمپونو کې په ۲۰،۰۰۰ کسانو کې د افغان اطلاعاتي مرکز (AIC) د ۱۹۸۷ کال د يوې عمرمي سروې له مخې د پخواني باچا، د تنظيمونو د مشرانو او قوماندانانو پلويان په لاندې ډول وو (۹۸):

-د پخواني باچا (محمد ظاهر) پلويان: ۱۴۳۳ کسان (۷۱،۶۵٪).

- ديوه خالص اسلامي دولت پلويان: ۲۵۰ کسان (۱۲،۵۰٪).

- ديوه مسلمان افغان (هرڅوک چې وي) پلويان: ۲۰۶ کسان (۱۰،۳۰٪).

- د جهادي قوماندانانو:

دمسعود، عبدالحق، فريد، حقاني پلويان: ۳۵ کسان (۱،۷۵٪)

د جهادي تنظيمونو مشران:

د پير سيد احمد گيلاني، مولوي محمدي، پروفيسر رباني،

انجنير حکمتيار او نورو پلويان: ۹ کسان (۰،۴۵٪)

هغو کسانو چې نظرونه وورکړي: ۶۷ کسان (۳،۳۵٪)

ټول ۲،۰۰۰ کسان (۱۰۰٪ په سلوکې).

ښکاره ده چې، د باچا پلويان له ټولو زيات وو.

په ۱۹۸۱-۱۹۸۰ کلونو کې افغان مهاجرو دوه ځلي په پېښور او کوېټه کې، د مثلو لويو جرگو په ترڅ کې د افغانستان د بحران د سياسي حل لپاره د باچا په بياراستنېدو ټينگار وکړ^(۹۹). خود يوې محافظه کارې طبيعي او د افغان بنسټپالو له خوا د جگړې د انحصار له وجې، باچا په افغان سياست کې زياته علاقه ونښوده.

باچا يوازې او يوازې او هغه هم کله کله د يو منځگړي په توگه د ځينو اعلاميو په صدور په افغان سياست کې خپل رول خلکو ته په ياداوه. خو، کله چې په ۱۹۹۲ کال د لومړي قوت (خلق-پرچم) د حکومت د سقوط نه وروسته په افغانستان کې د قدرت سياسي خلا منع ته راغله او دويم قوت افغان اسلامي بنسټپالي د سياسي قدرت په سر په خپلو کې سره ولويدل، په افغان سياست کې د باچا په رول اړوند ملي، سيمه ييز او نړيوال قوتونه لابتبه پوه شول. په ۱۹۹۴ کال، د افغانستان پوځي-سياسي ډگر ته د طالبانو په راتللو، د باچا نوم بيا راژوندی شو. فکر کېده چې طالبان د باچا عسکر دي او باچاهم، وېل کېږي، په طالبانو غوليدلی و.

د افغانستان نشتلستانو او منع مهالو قوتونو، د بېلو بېلو قومونو اکثره مشرانو او عام ولس د باچا د بيا راستنېدو ضرورت وخت په وخت تائيد کړيدي.

خو بيا چا کوم ځانگړی سياسي - پوځي سازمان يوه م نه درلود. درې گوني اتحاد، دافغان ملت گوند، آزادو شخصيتونو، کوچنيو سياسي کړيو او سرچينو، ځينو سيمه ييزو او نړيوالو محافلو وخت په وخت له بيا چا سره تماس نيوه او هغه يې په افغان سياست کې ونډې اخيستلو ته هڅاوه. خو د بيا چا دهلو څلو تيزوالی او مستقيمه برخه اخيستنه د ۱۹۹۷ کال داگست دمياشتې په وروستيو کې، د طالبانو په لاس د جلال آباد د سقوط نه وروسته، افغانستان ته دهغه دراتگ په اعلان پيل او بيا په همدې کال کې د لويې جرگې د حرکت دفرانکفورت او استانبول په دوو مقدماتي غونډو کې دهغه داستازي په گډون تعقيب شو. سره لدې چې افغانستان ته دهغه دور تگ بې وخته اعلان له يوې خوا او په دوو نوموړو غونډو کې دهغه داستازي گډون له بلې خوا د هېواد د سياسي - پوځي وضعي نه د بيا چا د دفتر د غلط استنباط له مخې د بيا چا اعتبار را ښکته کړ؛ خو بيا هم دې درې واړو هڅو په افغان سياست کې د بيا چا د ډار او مضمري محافظه کارۍ کنگل مات کړ.

د ۱۹۹۷ کال داگست په وروستيو کې د طالبانو له خوا د جلال آباد له نيولو نه دوه ورځې وروسته د بيا چا دفتر، هېواد ته دهغه د ډېر ژر وروستنېدو اعلان وکړ. بيا فکر کړی و چې، طالبان په رښتيا هم دده دې معاشه عسکرو په توگه دهغه لپاره جگړه کوي. طالبانو هم په ولس کې د بيا چا له نفوذ څخه په گټه اخيستو د خپلو پوځي پرمختگونو لمن آن تر کابله وغزوله.

له افغانستان څخه دروسانو له وتلو نه وروسته د الومري ځل و، چې د طالبانو له خوا د جلال آباد په نيولو د افغانستان د مسئلې د پوځي حل امکان پياوړی شو^(۱۰۰). نو بيا په دومره وړونکي پوځي موقف کې بيا چا ته د «امارت» دور کولو شاته د طالبانو کوم منطق پروت و؟ دا ټول او ټول په افغانستان کې د شته سياسي - پوځي واقعيتونو او د يوه بنسټپال اسلامي تحريک له متن او غوښتنو څخه د بيا چا او دهغه د مشاورينو بې خبري ده.

برسيره پردې، د امريکي په کانگرس کې د کاليفورنيا د يوه وکیل روربرک له يوې شخصي سياسي هڅې سره، چې غوښتل يې د ايران په ابستکار د «راني - حکمتيار» د حکومت د جوړېدو په وړاندې د بيا چا پره ولړوي؛ په پښتنو کې د بيا چا د محبوبيت له سياسي قوت، په تاجکو او ازبکو کې په ترتيب

دمسعود او دوستم ددو پوځي قوتونو څخه دافغانستان لپاره د زعامت د يوه مثلث په جوړولو افغانستان د اسلامي بنسټپالنې له شر نه وژغوري^(۱۰۱)، د باچا موافقه دهغه بله سياسي تيروتنه ښيي.

په داسې حال کې چې د ازبکو او هزاره گانو پوځي قوتونه له پښو لوېديلي دي، د طالبانو اسلامي بنسټپالنې د يوه ورځ په ورځ پرمختلونکي او د مسعود نژاد پالنې د يوه ورځ په ورځ په شاتلونکي دوو بې ثباتو پوځي قوتونو په توگه، چې په ترتيب سره نن سبا د هېواد په سلو کې څه ناڅه ۸۵ او ۱۵ پراخوالي کنټرولوي، هېواد د يوه بد لېدونکي پوځي-سياسي حالت سره مخ کړيدی. نو، باچا بايد په هېواد باندې د دغسې يوه کيفي او کمي پوځي-سياسي حاکميت په بنسټ چې د پښتنو د مطلق اکثريت، ازبکو، ترکمنو او هزاره گانو سيمې د طالبانو او د تاجکو او څه پښتنو گډې سيمې د قوماندان مسعود د کنټرول لاندې دي، د درېيم قوت د يوه مهم او عامل توکي په توگه د درېيم بالفعل قوت د جوړولو دلنډې او اوږدې مودې ستراتيژي عياره او جوړه کړي.

دمسعود د پوځي قوت په بنسټ له هغه سره د باچا يووالی نه يوازې د باچا کسرشان دی، بلکې د طالبانو د اسلامي بنسټپالنې په وړاندې يو پياوړی سياسي - پوځي مقاومت هم نشي جوړولی. د قوماندان مسعود له پوځي قوت سره د باچا ائتلاف يوازې او يوازې د مسعود يو غټ سياسي برياليتوب گڼل کېدای شي نه د باچا پوځي ابتکار. په خپله اوسنۍ مشورتي حلقه کې په پاتې کېدو سره به، قوماندان مسعود له باچا نه دهغې زينې کار واخلي چې له ختلو وروسته به يې راغورځوي.

په افغانستان کې په نژادي بنسټونو او د بېلتانه په غوښتنو له ولاړ شمال ائتلاف او د طالبانو د متعصبې اسلامي بنسټپالنې له شر نه د خلاصون، په افغانستان کې د زعامت د سياسي خلا د کولو، د سياسي استقلال د بيا اعادې، د ملي واکمنۍ او د خاورې د بشپړتيا لپاره درېيم بالفعل قوت په يوازې سياسي هلو ځلو نشي جوړيدای. د دومره غټو ملي اهدافو اعاده په يوازې سياسي قوت نشي کېدای. د يوه بالفعل سياسي - پوځي درېيم قوت د جوړيدو نه پرته دا قوت بې مانا دي.

دبالفعل درېیم قوت ټول جوړوونکي توکي په عام او باچا په ځانگړي ډول باید په دې واقعیت پوه شي چې، دیو غیر پوځي - سیاسي، یوازي سیاسي درېیم قوت جوړول له شته سیاسي - پوځي واقعیتونو او نویو قومي غوښتنو څخه بې خبري او دیوه متمم په توگه له درېیم «سیاسي» قوت سره دمسعود د «پوځي» قوت یو ځای کول اولدې لارې یو بالفعل درېیم قوت جوړول په افغانستان کې دملې جریان اود رښتیني بالفعل درېیم قوت ځان وژنه ده.

داسلامي بنسټپالنې په پوځي قوت هم له سره باور نشي کېدای. په افغانستان کې یوازې او یوازې دنژاد پالنې او اسلامي بنسټپالنې ددواړو جگړه مارو پوځي قوتونو په ویلي کولو (له هرې لارې چې کيږي) دیو بالفعل درېیم قوت دجوړېدو لار او اریډای شي.

باچا باید ددرېیم قوت ټول جوړوونکي اساسي توکي، لویه جرگه، پیر، دافغان ملت گوند، او ددې په څنگ کې آزادې ملي حلقې، ملي شخصیتونه، دروشنفکرانو استازي، دټولو قومونو مشران، وطنپال روحانیون او ملایان، ټول په یوه «افغاني» بنسټ دیوه اویدلي ملي سازمان په توگه یو موټی کړي. خوله دې سره سره، ددرېیم قوت دتشکیلاتي او ایدیالوژیک یووالي اوپه هیواد کې دملې ایدیالوژۍ دتعمیم په خاطر دیوې ایدیالوژیکي - سازمانې هستې موجودیت دیو بالفعل درېیم قوت په جوړېدو کې هېڅکله هم له نظره نشي غورځېدلای.

په خټه پښتون خو په کلتوري لحاظ تاجک باچا ددرېیم قوت دجوړېدو لپاره له بل هرچانه زیات مستعد قوت دی. دویښې او ژبې دادول گډون او التقاطي تشخص باچا ته نن سبا په افغان سیاست کې یو بې ساري امکان ورکړی دی. خود باچا دپروني څلور بنسټ کلن سلطنت دخامې دموکراسۍ دلسیزې او دتېرو دوه نیمو لسیزو دجگړې اود افغانستان دقومي جوړښت دپروني نسبي کوشرونو دختلو په نتیجه کې له منځه تللی ملي پیوستون ښیي چې:

غیر پښتانه غټ او کوچني اقلیتونه اود کلتوري ستم لاندې پښتون اکثریت نه غواړي چې ددوی سیاسي او کلتوري حقوق دې بیا هم ټول ددربار د

پښتنو او دربار ته د نژدې تاجکو د انحصار غوښتنو په لاس تالا والا شي. باچا بايد پدې پوه شي چې پښتانه به هم نور هغه بې قېده اوبې شرطه ونه مني. پښتانه نه غواړي چې په پښتنو کې دې د باچا د قاطع محبوبيت نه په استفادې سره، شمال ائتلاف، متحده جبهه او يا مسعود درېيم قوت دخپلو پوځي غوښتنو نه څار کړي. داسې نشي کېدای چې باچا دې د پښتنو په يوازې سياسي او د شمال ائتلاف په پوځي زور راشي.

باچا او نښنيزم:

نښنيزم چې په افغانستان کې يې په دولسمه پېړۍ کې د لومړي او اتلسمه پېړۍ کې د دويم پښتانه نښنيزم پړاوونه په برياليتوب ووهل، په نولسمه پېړۍ کې د افغان نښنيزم خپل درېيم بشپړ تيایي پړاو ته ننوت (۱۰۲)، دا پړاو د باچا تر وخته را رسېږي.

د باچا د سلطنت څلورېنيت کلنه دوره د افغان نښنيزم د بشپړ تيایي په درېيم سياسي پړاو کې، چې د نولسمې پېړۍ نه پيل او دده په دوره کې دخپل پخلي په يوه ځانگړي تېلور کې راغی، واقع ده. دومره چې د باچا د سلطنت وروستي لس کاله (د دموکراسۍ لسيزه) د افغان نښنيزم دخپلي او تېلور لپاره ښه ثابت نشول. باچا د افغان نښنيزم د درېيم بشپړ تيایي پړاو خالق نه، بلکې دی او دده سلطنت د افغان نښنيزم د درېيم بشپړ تيایي پړاو محصول دي.

افغان نښنيزم چې د نولسمې پېړۍ په وروستيو کې دخپل پخلي په بحراني، نويو او پخو پړاوونو کې راغی او په هيواد کې د ملي يووالي او قومونو تر منځ د پيوستون په دود په شمال کې د قومي اجزاو يو متناسب بدلون تعقيب شو؛ د باچا په دوره کې يې، د بول اقتصادي-کلتوري پروژو په تطبيق دخپل پخلي څو څو پاخه گامونه هم واخيستل.

په هيواد کې د ملي ايډيالوژۍ د تعميم او په «افغاني هويت» د بېلو بېلو افغاني قومونو په قناعت کې د باچا د سلطنت د دويمې لسيزې د تذکرې د ویش پروژې هومره اساسي رول ولوباو له دده د سلطنت دخپلورمې لسيزې (۱۹۶۰ لسيزه) د پخوسر کونو شېکې چې د افغانستان د اساسي سياسي - اقتصادي حوزو په نښلولو بېل بېل افغاني قومي توکي په کلتوري او اقتصادي بنسټونو

سره نژدې کړل (۱۰۳).

هوايي او ځمکنۍ مواصلاتو، ټيلي کمونيکيشن، راډيو افغانستان، اودښوونې او روزنې د پرمختگ له مخې په هېواد کې دنوي تحصيل يافته قشر په روزنې سره د دولت او ولس ترمنځ کلتوري، اقتصادي او سياسي اړيکي نور هم پياوړې شول (۱۰۴).

داڅو دباچا دسلطنت په دوره کې و چې دهيواد په شمال کې دکوچي اود بشپړ پښتانه دځای په ځای کونې داتلسمې اونولسمې پېړۍ دقومي اجزاو په تناسب کې د مثبت بدلون ملي پروژه تعقيب شوه او لدې سره جوخت دهيواد د شمال يو شمير غير پښتانه اقليتونه په جنوب کې ميشت شول.

په عمومي توگه افغان نشنليزم په اتلسمه اونولسمه پېړۍ کې د سياسي جغرافيه د جوړښت په کار کې بوخت و. خو، په شلمه پېړۍ او په تېره بيا ددې پېړۍ په نژدې نيمايي موده يعنې دباچا په څلورښت کلن سلطنت کې يې برسېره پر نورو چارو داقتصاد، کلتور، قانون، او ټولنيز پيوستون په کار کې څه ناڅه پرمختگ هم وکړ.

دهيواد درسومي او ايکي يوې ژبې په ځای ددو ژبو په منلو، دباچا سلطنت د ملي ايډيالوژۍ د تعميم په لار کې دژبې د بنسټيز رول په نفې کولو سره دافغان نشنليزم په پخلي کې يو مرگونی څنډه پېښ کړ.

په ۱۹۴۷ کال، دپاکستان دجوړېدو په وخت کې، دباچاسکوت په «دپورنډه لاین» پرته دورې پوکړې.

دژبې او خټې په بنسټ په هېواد کې دقومونو د وېش له مخې سياسي او کلتوري حقوق په دموکراتيک ډول تامين نشول. دې کار په خپل وار د ملي ايډيالوژي د تعميم پروسه لازم پرمختگ ته پرېښوده. له دموکراسۍ نه پخوا، تاجکو ته چې اصلاً دهېواد دنفوس په سلو کې دولس جوړوي (۱۰۵) په سلو کې ۲، ۲۹ غټ دولتي پوستونه (۱۰۶)، پښتنو ته چې دافغان نفوس په سلو کې لږ تر لږه ۶۳ جوړوي (۱۰۷) په سلو کې ۹، ۵۱ دولتي غټ پوستونه (چې اکثره به محمديانو ته رسېدل) (۱۰۸)، لکه څنگه چې مخکې هم وويل شول، ساداتو ته چې په افغان نفوس کې دپاملرنې وړ فيصدي نشي جوړولای، په سلو کې ۴، ۶،

نورو سني قومونو ته په سلو کې ټول ټال ٤٠٥ او اهل تشيع ته په سلو کې ١٠٨ داډول پوستونه ورکړل شوي وو^(١٠٩). د پاچا د ډموکراسۍ په دوره کې دا ویش په دې ډول و: پښتنو ته په سلو کې ٥٦٠١، تاجکوکو ته ٣٣، ساداتو ته ٣٠٣، نورو سني قومونو ته ٥٠٥ او اهل تشيع ته په سلو کې ٢٠٢ غټ دولتي پوستونه رسيدلي وو^(١١٠).

باچا بايد پښتانه اکثريت او نورو کوچنيو قومي اقليتونو ته په کم نظر او غير سياسي سترگه ونه گوري. هغه بايد پدې پوه وي چې پښتانه او نور کوچني اقليتون د جگړې په کلونو کې دنويو غوښتنو او تجربو سره آشنا شويدي. پښتنو په عمومي ډول د شپېتمې لسيزې او په ځانگړي ډول له ١٩٧٨ نه را پدې خوا د کمونستي او اسلامي راډيکاليزم او بنسټپالنې په دوو مخالفو قطبونو کې د وېش او ويلي کېدو او د جگړې د ناوړو ملي عواقبو په توگه په هيواد کې دنويو قومي - نژادي غوښتنو دراپور ته کېدو څخه نوې تجربې هم لاس ته ور وړې دي. له يوې خوا د باچا د سلطنت دووروستی لسيزې خامې ډموکراسۍ اوله بلې خوا په افغانستان کې د خلق - پرچم حکومت او دروسانو پوځي مداخلې د اقليتونو او اکثريت ترمنځ بېخښتن درزونه پيدا او لا ژور کړل. د ټولنې په قومي جوړښت کې د پرچم د حکومت د لاسوهنې په نتيجه کې د اقليتونو غير طبيعي ودې اوله اکثريت نه اقليت ته د پښتنو درانيکته کولو هڅې په افغان ټولنه کې د ملي يووالي او يو ستون شپرازه له منځه يووړه. باچا بايد ده چې د ٩٧-١٩٩٢ کلونو په دوره کې په بېلو بېلو څلورو قومي - سياسي واحدونو باندې د هيواد د ویشلو ترخه واقعيتونه په نظر کې ونيسي.

دا خو د ملي ضرورت په بنسټ نه، بلکې د اسلامي بنسټپالنې د جهانينې دوکتورين دې چې د سياسي قدرت د انحصار لپاره د طالبانو تحريک د شمال د نژادي ائتلاف له پوځي قوت سره د جگړو په نتيجه کې نوموړي واحدونه له څلورونه دوو ته راښکته کړيدي.

باچا او نور بايد په دې پوه وي چې: طالبان يو ايډيالوژيک، مذهبي، سياسي، بنسټپال، جلاقوم دی، نه پښتون دی، نه تاجک، نه بل اونه بل. قوماندان مسعود ته د غير پښتانه اقليتونو او باچا ته د پښتانه اکثريت

دمشری ورکول، پښتانه په طالبانو پورې تړل او یا پښتانه په بنسټپالنې او سخت دریځی نوم بدي کول د پښتنو او غیر پښتنو اقلیتونو د سپکاوي او دوي ته په ټیټ نظر دکتلو نه پرته بله مانا نلري. غیر پښتانه افغان قومونه هم باید باچا دیوه افغان مشر په حیث ومني.

باچا باید دیوې معقولې او متناسبې نمایندګۍ له مخې په افغانستان کې د «دولت» او «ټولنې» د فزیکي او معنوي بیارغونې دکار په «افغاني» بنسټونو فکر وکړي. په افغانستان کې په «غیر افغاني» روحیه د «دولت» او «ټولنې» بیا جوړول د هېواد د تجزیې سره مترادف ناوړه ملي عواقب لري.

د هېواد اداري - سیاسي یووالی په هېواد کې د ملي ایديالوژۍ او افغان نشنلېزم د پخلي یو بل پوخ ګام دی. باچا د هېواد د قومونو او سمتونو په بنسټ ولاړ زوړ اداري سیستم بدل کړ. په ۱۹۶۴ کې د هېواد نوی اداري - سیاسي سیستم د ۲۹ اداري - سیاسي واحدونو په نوم جوړ شو^(۱). پخوا به خلکو ځان په خپلو «قبیلو» او «خیلونو» یاداوه. پدې دوره کې وچې خلکو ځان په خپلو اداري - سیاسي واحدونو یاد کړ. دا په افغانستان کې د نشنلېزم د پخلي او ودې یوه ښه نښه وه. خود دموکراسۍ له لسیزې نه نیولې تر ننه پورې په هېواد کې د ملي پیوستون او اداري - سیاسي یووالي په ضد ډیر کار هم شوی دی. له ۱۹۹۲ کال نه وروسته و چې ځینو افغان اقلیتونو په ښکاره د فدرالېزم غیر افغاني نقشي جوړې کړې. ددې ډول نقشو او غیر ملي غوښتنو واقعیتونه باید په سرسري نظر ونه لیدل شي. پکار ده چې باچا د هېواد د سیاسي - اداري ریښتینې بیارغونې په خاطر پاڅه ګامونه په نظر کې ولري. ددې ډول غیر ملي او غیر افغاني غوښتنو په راپورته کولو کې په کمونستي رادیکالېزم (۹۲-۱۹۶۴) برسرېره، اسلامي بنسټپالنه (۱۹۹۹-۱۹۶۴) هم لوی لاس لري.

نو، ترڅو چې د باچا تکتیک او ستراتیژي د نشنلېزم د پخلي له عناصرو جوړه نشي، وړونکی او مثبت سیاسي رول هم نشي لوبولای او افغانستان به د اسلامي بنسټپالنې د سقوط نه وروسته بیا هم د زعامت دیوې خطرناکې سیاسي خلا سره مخ شي.

افغان نشنلېزم نه په پښتانه اکثریت د قابضې اسلامي بنسټپالنې اونه د اقلیتونو په ډېرو کوچنیو نژادي-قومي بڼو کې تېلور موندلای شي. ملي ایديالوژي او نشنلېزم یوازې او یوازې په افغان بڼې کې پخېږي او بس.

باچا او دموکراسي:

د باچا د سلطنت څلورمه لسیزه وه چې، د ۱۹۶۴ کال لویې جرگې د هیواد د همدې کال اساسي قانون تصویب کړ^(۱۱۲). دموکراسي سره لدې چې په اصولو کې د سیاسي پلورالیزم په توګه یو مترقي عمل و، خو د شته سیاسي او ټولنیزو واقعیتونو په بنسټ د دموکراسۍ د لسیزې عواقب ډېر ناوړه وو. په یوه خام ذهني سیاسي چاپیریال کې دموکراسۍ د مثبتو په ځای منفي او ناوړه ملي عواقب وزیږول. دواړو، هم کمونستي او هم اسلامي راډیکالیزم او بنسټپالنې وده وکړه او په افغانستان کې یې د «دولت» او «ټولنې» څو سوه کلنه افغاني شېرازه سرکپ کړه. اوس د اهیله کیږي چې باچا د خپلې خامې دموکراسۍ د لسیزې په ناوړو ملي عواقبو پوه وي. اوس په افغانستان کې د دموکراسۍ مرحله نده. دهیواد د سیاسي جغرافیې او په هیواد کې په «افغاني» بنسټونو د «دولت» او «ټولنې» فزیکي او معنوي بیارغونه، په یوه وسپنیز نظم او ضبط کیږي. اوس د مضمرو محافظه کار یو اوبې ځایه سیاسي مصلحتونو وخت ندي.

باچا او اسلام:

افغانستان د تل لپاره یو اسلامي هیواد پاتې شوی دی. د باچا د سلطنت په دوره کې هم افغانستان یو اسلامي دولت و. اسلام د افغانستان رسمي دین او حنفي فقهې د هیواد حاکم شرعي نظام جوړاوه^(۱۱۳). لکه څنګه چې مخکې هم ویل شوي دي، د اسلامي شرعې په بنسټ ولاړ قضايي نظام یا قضائیه قوې (Judiciary) په افغانستان کې د دوو مقننه (Legislature) او اجرائیه (Executive) قوو سره د سیاسي قوت عنعنوي مثلث جوړاوه^(۱۱۴).

په ۱۹۲۹-۱۹۱۹ دوره کې و، چې دولت د اساسي قانون ۵۳ مادې په اساس د قضائیه قوې لرغوني استقلال او واک ته په احترام سره، هغه مقیده کړه. د فقهې او قضايي چارو د یو شمېر پوهانو په مرسته و چې دولت پدې دوره

کې د بڼه قضايي اومدون جزايي قانون په توگه د «تمسک قضاة امانية» په نوم دوه ټوکيزې رسالې د قاضيانو بې حده قضايي واک او اختيار ته حدود وټاکل (۱۱۵).

برسېره پردې، په همدې دوره کې وچې يوله بل څخه د حقوق العبد او حقوق الله په بيليدو سره په قضايي او حقوقي چارو کې د پوليسو او ولايتي جرگو لاس پياوړی شو (۱۱۶).

په ۱۹۲۹-۳۳ کې وچې قضائيه قوه يو ځل بيا دسترواک خاونده شوه (۱۱۷). دې قضايي واک د پاچا د سلطنت دورې ته هم غزونې وکړې. خو دومره چې د شرعي قوانينو په څنگ کې سيکولر قوانين هم دوړځنيو ضرورتونو سره موازي د ژوند په بېلو بېلو اجتماعي، اقتصادي چارو کې تدوين او نافذ شول (۱۱۸).

درېيمه برخه

لنډيز

* د دموکراسۍ په لسيزه کې درې ډوله سياسي جريانونه د درې سياسي قوتونو په توگه منځ ته راغلل:

* کمونستان، لومړی سياسي قوت

* اسلامي بنسټپالنه، دويم سياسي قوت

* ملي جريان، درېيم سياسي قوت

* په ۱۹۷۸ کال، درېيم قوت کمزوری، خو لومړي او دويم قدرت بشپړ سياسي، ايډيالوژيک او پياوړی سازمانی تشکیل درلود.

* په همدې کال د لومړي قوت (خلق-پرچم) په لاس د سياسي قدرت په نيولو، دويم قوت، اسلامي بنسټپالنې په ټوله ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې د ډېر غټ سياسي - پوځي امکان په ترلاسه کولو د هيواد د آزادۍ جگړه په يوې داسې بشپړې مذهبي جگړې بدله کړه چې، په نتيجه کې ملي جريان يا درېيم قوت نه يوازې دا چې د اسلامي بنسټپالنې په کمين کې گډ شو، بلکې:

* پدې دوره کې د درېيم قوت يا ملي جريان مورچل د تصوف د نقشبنديه (حضرت) او قادريه (پير) طريقو په دوو مشرانو او يوه ملا (محمدي) ونيول شوه. د تصوف او مذهب دا سياسي امتزاج د «درې گوني اتحاد» په نوم ياد شو. د همدې اتحاد په وجود کې درېيم قوت په يوه دويم لاس پوځي-سياسي او غير ايډيالوژيک موقف کې راغی:

* درېيم قوت د دموکراسۍ په لسيزه کې د «افغان ملت» او «مساوات» په بڼه کې يو کمزوری ايډيالوژيک قوت و؛ په ۹۲-۱۹۷۸ دوره کې د «درې گوني اتحاد» په بڼه کې يو غير ايډيالوژيک پوځي-سياسي قوت شو. خو

درېيم قوت نه يوازې داچې، نن يو ايديالوژيک قوت نه دی، خپل پرونی پوځي موقف يې هم له لاسه ورکړی دی.

* په کال ۱۹۹۲ کې د لومړي قوت په چپه کېدو سره، دې په نامه درېيم قوت په کابل کې د دويم قوت د حکومت په وړاندې خپل پوځي-سياسي موقف له لاسه ورکړ. په نتيجه کې د افغان نشنليزم د څوسوه کلن سياسي قدرت د ستگه دويم قوت (اسلامي بنسټپالنې) بڼه له پښو وغورځوله.

* ويلاي شو چې: په افغانستان کې درېيم قوت نه يوازې په بالفعل بلکې د يوه مستقل بالقوه قوت په توگه هم لامنځ ته ندی راغلی. دومره ده چې د درېيم قوت او يا ملي جريان د جوړيدو لپاره څه انرژي ذخيره شوې ده.

* په ۹۷-۱۹۹۲ دوره کې نژادگري اسلامي بنسټپالنې په شمال او سوچه اسلامي بنسټپالنې او سخت درېځی په جنوب کې د اسلامي بنسټپالنې د دوو سره وړاندوړلو په توگه، د خپل دښمن لومړي قوت خلق-پرچم د حکومت د چپه کېدو نه وروسته په هېواد کې د زعامت سياسي خلا ډکه نکړای شوه.

* له ۱۹۹۴ څخه، په جنوب کې د سوچه اسلامي بنسټپالنې او سخت درېځی څخه د دوسلي په اخیستلو، د افغاني او پاکستاني مدرسو د طالبانو او نويو سياسي شوو ملايانو څخه جوړ د طالبانو اسلامي تحريک په هيواد کې د سياسي قدرت د نيولو کار پيل کړ.

* د طالبانو تحريک ځينو درېيم قوت ويا له خوداسي نه وه: دا خو پرونی سترې شوې بنسټپالنه او سخت درېځی وه چې د يوه نوي ننني سياسي - پوځي بدیل په توگه د طالبانو په وجود کې سره يو موټي شوه. نو، طالبان په ايديالوژيک او سياسي بنسټونو د دويم قوت (اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم) ادامه ده، نه درېيم قوت.

* د طالبانو اسلامي تحريک او شمال ائتلاف اوس د قوماندان مسعود په بڼه کې، دواړه په افغانستان کې د دويم قوت، اسلامي بنسټپالنې او راډيکاليزم سره نښتي دي. يو د دې بنسټپالنې ادامه او بل يې داسې نژادگړه انشعابي څانگه ده چې د دې بنسټپالنې په ۹۲-۱۹۷۸ عروجي دورې کې يې په ښې ودې برسېره، نورې نژادي ډلې ټپلې هم د خپلې چينې او پگړۍ لاندې

راوستې: د اسلامي بنسټپالنې د ادامې په دود د طالبانو اسلامي تحریک افغان سیاست یو غل بیا انحصار او د شمال ائتلاف په بڼه کې دې ناکامې اسلامي بنسټپالنې نژادي لار ونيوه نو په زغرده ویلای شو چې «شمال ائتلاف» او «طالبان» دواړه په افغانستان کې د دویم قوت توکي دي.

* دیوه بنسټپال خو غیر (اخواني-وهابي) اودیوه معتدل خو غیر سیکولر ملا په توګه به «محمدي» په افغانستان کې د درېیم قوت د تجهیزات په صورت کې، ښایي بیا هم د پاچا لار ونیسي.

* د حضرت د فقهې د انفاذ غوښتنه یوه ډیره زړه اونه غوښتنه ځکه ده چې، هیچا هم تر اوسه پورې په افغانستان کې د دې غوښتنې مخالفت ندی کړی. دهغه د پاچا د بیا راستنیدو غوښتنه یوه اساسي او رښتیا نې غوښتنه نه ده. دیوه ملي ضرورت په توګه هغه د پاچا بیا راستنیدلو او د درېیم قوت جوړیدو ته د شک په سترګه ګوري.

* د ملي ګرابی او روحانیت التقاطي شخصیت دي چې پیر، نن سبا له ملي او روحاني دواړو سرچینو څخه اوبه خور لري. ښکاري چې، هغه درېیم قوت او دهغه په راس کې پاچا یو ملي ضرورت ګڼي.

* افغان ملي جریان، یو شپږ مسلمان، خو غیر روحاني او غیر مذهبي جریان دی.

* تصوف او مذهب دواړه، له ملي بڼې او بنسټ نه پرته، په یواځې ځان نشي کولای درېیم قوت جوړ او رهبري کړي. پیر ښایي په تمامه مانا خو، حضرت څه ناڅه ښایي د دې جریان روحاني او محمدي بې مذهبي توکي شي.

* په ۱۹۸۹ کې د راولپنډۍ د مشورتي شوري له خوا جوړ دیوه پردې موقت ائتلافي حکومت او بیا د پېښور د تړون له مخې په ۱۹۹۲ کال په کابل کې د مجاهدینو د اسلامي دولت د مشر په توګه د حضرت ټاکل، ښایي توجیه شي. خو، دیوه ملي جریان دیوه لومړي ګام په توګه دیوه بالفعل درېیم قوت په راس کې د تصوف او مذهب درول د ملي جریان تحریفول دي.

* دیو غیر پوځي - سیاسي ، یوازې سیاسي درېیم قوت جوړول له شته سیاسي - پوځي واقعیتونو او نوو قومي غوښتنو څخه بې خبري او د یوه متمدن په توګه له درېیم سیاسي قوت سره د شمال ائتلاف د پوځي قوت یوځای کول اولدې لارې بالفعل درېیم قوت جوړول په هیواد کې د ملي جریان او رښتیني بالفعل درېیم قوت ځان وژنه ده.

* په یوه سره اویدلي پوځي - سیاسي قوت باندې د درېیم قوت د بدلولو له پاره د دې قوت په بېخ اویستنې کې د یوې ایډیالوژیکې سازمانې هستې ځای په ځای کول به د یوه رښتیني بالفعل درېیم قوت ضمانت وکړي.

* درېیم قوت کېدای شي د شکل له مخې یوه ائتلافي بڼه ولري. خو، د ماهیت له مخې باید یو ایډیالوژیک قوت هم وي. د یوه ایډیالوژیک نظام دنه موجودیت په صورت کې به دا قوت ډیر ژر سره و شیندل شي. بیا به د نژاد پالنې او اسلامي بنسټپالنې در اغورځولو له پاره د درېیم قوت بدیل له پښو لویدلی وي.

* داڅو یوه ایډیالوژیکه ساه ده چې، له درېیم قوت نه یو په پښو ولاړ سیاسي (یا بالقوه یا بالفعل) قوت جوړوي. یو غیر ایډیالوژیک درېیم قوت په هیواد کې د پوځي بدلونونو په نتیجه کې هیڅکله هم خپل سیاسي ثبات نشي ساتلی؛ ځکه:

* داسې نده چې، یوازې او یوازې د دوو سره وړاندو پوځي - سیاسي قوتونو په جګړه کې یو بل، یا منځګړی یا مخالف، پوځي - سیاسي قوت درېیم قوت دی. درېیم قوت د خپل ایډیالوژیک موقف له مخې درېیم قوت ګڼل کیږي، دا موقف نن سبا په افغانستان کې پرته له یوه «ملي جریان» څخه، د «سیاسي اندېښنو» بل هېڅ یو «جریان» نشي خپلولی.

* په افغانستان کې په «غیر افغاني» روحیه د «دولت» او «ټولنې» بیا جوړول د افغانستان د ټوټه کېدو سره مترادف ناوړه سیمه ییز عواقب لري او په «افغاني» بنسټونو د «دولت» او «ټولنې» بیا رغونه د درېیم قوت په بڼه کې د ملي جریان اساسي دنده ده. نو، دنن یو «رښتیني بالفعل درېیم قوت» د سبا د یوه «بشپړ ملي جریان» له متن سره نامترادفه مانا نشي لرلی.

په لنډ ډول، د درېیم په قوت د جوړېدو کورنۍ ستونزې او خامۍ کېدای شي:

* د باچا محافظه کاري، خوشیاوړې او زړښت؛
* په باچا کې د شمال ائتلاف سیاسي نفوذ او په دې ائتلاف باندې دهغه زړه تړل؛

* د افغان ملت گوند شیندلی او غیر سازماني حالت؛
* د اوډ پیر په محافظه کاره طبعه کې د شمال ائتلاف یا شورای نظار نفوذ وگڼل شي.
نو؛

* د درېیم قوت بنسټیزه خامي نن سبا په هغه کې په ښکاره او پټه د قوماندان مسعود د شورای نظار او یا د شمال جگړه مار قوت زیات سیاسي نفوذ، د دې قوت شیندلی سازماني حالت او غیر پوځي موقف دی.

خو؛ درېیم قوت د خپلو خامیو او ستونزو دلیرې کولو په صورت کې، چې نه آسان او نه، نه کیدونکې کار دی، ډېر پیاوړي امکانات هم لري:
* د درېیم قوت څلور مهم جوړوونکي توکي:

باچا دیوه دولتي، لویه جرکه دیوه ملي، پیر دیوه روحاني او افغان ملت دیوه سازماني - ایډیالوژیک قوت په توگه کولای شي دیوه داسې درېیم قوت بنسټ کېږدي چې په یوه بالفعل سیاسي قوت برسېره، د ډېر ژر پوځي کېدو استعداد هم ولري.

* هسې یوه نیمه کوچنۍ سیاسي - نژادي حلقه او یو شمیر ځواکمنې خپلواکې څیرې چې په اسلامي بنسټپالنه کې زیات مالي امکانات لري، د درېیم قوت او ملي جریان په وړاندې د مخالفینو پیاوړی کتار نشي جوړولای:
* د درېیم قوت اصلي مخالفین اسلامي بنسټپالي (وهابیان - اخوانیان) او نوي سیاسي شوي وسله وال ملایان دي، چې د درېیم قوت د ټکولو او تکفیر د «آیت» او «حدیث» ډکې وسلې جوړولی شي.
* یو بالفعل درېیم قوت په اوسنیو شرایطو کې نشي کېدای، د ضرورت

په بنسټ، یو نا پېیلی قوت وي، دا بالفعل درېیم قوت به خاماڅا دلویدیز په مرسته جوړېږي:

* له هرڅه نه مخکې په کار داده چې، هېواد له درې دښمنو: بهرنی لاس اچونې، نژاد پالنې او اسلامي بنسټپالنې وژغوري.

* لومړي قوت دکمونستي او دویم قوت داسلامي سخت دریځیو او محافظه کار یو په ښو کې دخلکو په ټولنیز، کلتوري، عقیدوی او اقتصادي ژوند کې په لاسوهنو، ټولنه یوغل ددوی د پرونی «بې دیني» او بل ځل ددوی دنننې «سخت دیني» په ضد په دښمنۍ او وړانۍ کې راوسته. گاونډی یرغل په خپلو پوځي، سیاسي او یا دواړو ښو کې لومړی، ددې قوتونو او ټولنې په منځ کې دې دښمنۍ او وړانۍ ته لمن وو هله او بیایي له شمال او جنوب دواړو څخه په پوځي او سیاسي بنسټونو ددواړو قوتو ننگه وکړه.

* دلومړي او دویم، دواړو قوتونو دانقلابي تیوریو په وړاندې دشتو افغان ټولنیزو، کلتوري او سیاسي واقعیتونو حساسیت او ټکر دومره سخت ؤ چې نه یوازې پخپله «افغان دولت» او «افغان ټولنه» له پښو ولویده، بلکې ددې قوتونو دانقلابي تیورو په نوم حقانیت یې په رښتیا چې غلط ثابت کړ: * لکه څنګه چې دلومړي قوت دانقلابی تیوری، دماټې پیل افغانستان ؤ، نړیوال اسلامي راډیکالیزم او بنسټپالنې هم دامزل له همدې ټکي پیل کړيدي.

* اسلامي بنسټپالنه او سخت دریځي دخپل سیاسي قدرت په اخواني، اخواني - نژادي ښو کې (۹۷-۱۹۹۲) یوغل اویا دطالبانو په نوم دخپلو سیاسي ملایانو (دیني علما) دسیاسي قدرت (۹۹-۱۹۹۷) په ښه کې په پاتې راتللو، دسیاسي اسلام دنړیوالو راډیکال مشرانو، سید قطب، مولانا ابوالاعلیٰ مودودي او آیت الله خمینی دکټورین په عملي ډول له ماتې سره مخ او داسلامي دولت دټولواک ټولي په توګه ددیني عالمانو (Ulema) اویا سوچه اخوانیانو - وهابیانو دولت په افغانستان کې دنړیوال سیاسي اسلام لپاره یوه ناکامه تجربه شوه.

خلورمه برخه

نتیجه او وړاندیز

پداسې حال کې چې، په یوه لاس کې د ټوپک او په بل کې د قرآن په نیولو،
لاهم د اسلامي بنسټپالنې او رادیکالیزم لاس د افغان ټولنې په نبض ایښی دی،
نوددې دویم قوت، بالفعل ماتول له لاندې نه پورته په انقلاب او پاڅون، لږ
ترلږه، نن نه ښایي:

* له لاندې نه، دیوه انقلاب لپاره نه لایو بالفعل، پوځي او ایډیالوژیک
درېیم قوت منع ته راغلی اونه لا افغان سیاسي تاریخ په «آیت» او «حدیث»
باندې د دویم قوت په څیر بل مجهز قوت پیژني؛ نو:

* دابنسټپالنه هم په کار ده، له پاسه، پخپله د بنسټپالنې، نیمه
بنسټپالنې او اعتدال په تفکیک، دیوه نه، بلکې، دڅو خپلمنځیو پوځي
تصفیو په نتیجه کې د اعتدال پوړیو ته په وررسېدو خپل ځای درېیم قوت ته
پرېږدي. داڅو څکه چې:

* دیوه نا مسلمان رژیم په نوم، داخولومړی قوت، کمونستي
رادیکالیزم ؤ، چې، دلاندې نه، دیوه انقلاب په نتیجه کې چې، دسړچه
مسلمان رژیم په نوم یې، دویم قوت، اسلامي رادیکالیزم سیاسي قدرت ته
ورساره، له پښو ولوېد.

اخيستنځي او يادښتونه

- ۱) وگورئ صباح الدين کشککي، دده دموکراسي، ۱۵۰-۱۵۶ مخونه، دافغانستان دجهاد دثقافتي شورا له خپرونو څخه، ۱۳۶۵ لمریز کال.
۲) له دې جريان څخه اوس يوازې او يوازې افغان ملت دافغانستان په ننني سياسي ډگر کې څه ناڅه سياسي حضور لري.

3) L. Dupree, Afghanistan, 1980, p. 499.

3*) Ibid, p. 691.

۴) بنياد گرايي کهن وواپسين، افغان ملت جريده، ۷۱-۷۰ پرله پسې گڼه، ۱۹۸۸ کال.

5) Mohammad Enam Wak: "Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism" : Wak Foundation for Afghanistan, Peshawar, 1999, p. 22.

۶) صباح الدين کشککي، دده دموکراسي، ۱۴۲ مخ.

۷) پورتنی اخيستنځی، ۱۴۵ مخ.

۸) وگورئ دافغانستان دخلکو ددموکراتيک گوند مرامنامه.

9) Beverley Male (1982): Revolutionary Afghanistan, Croom Helm Ltd, 2-10 St John's Road, London SW 11, p.107.

10) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", in Jack Goldstone, Ted Robert, and Farrokh Moshiri (eds), Revolutions of late 20th century. (Boulder: Westview Press, 1991), pp. 162-193.

11) Kakar, 1979, See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

12-17) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

18) Gupta, 1986, Ibid.

- 19) Beverly Male, p.110, op. cit
- 20) Glukhoded, 1978, See Anwar-ul- Haq Ahady,
"Afghanistan: State Breakdown", op.cit.
- 21) Mukherjee, 1978, Ibid.
- 22) Beverley Male, p.111, op. cit.
- 23) Ibid, p . 112.
- 24) Mukherjee, Glukhoded, See Anwar-ul- Haq
Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.
- 25) Halliday, 1988, Ibid.
- 26) Shahrani, 1984, Ibid.
- 27) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State
Breakdown", op.cit.
- ۲۸) وگورئ زاهد احمدزی، دشیخ الاسلام محمد بن عبدالوهاب سلفی
اصلاحی تحریک دنوروپہ نظر کی، ۱۳-۱۷ مخونه، پینبور، پاکستان،
دجماعة الدعوة إلى القرآن والسنة له خير و نوحه.
۲۹) پورتنی اخیستنخی، ۶۲-۶۴ مخونه.
- 30) See Anwar-ul Haq Ahady, The Decline of Islamic
Fundamentalism, Journal of Asian Studies, XXVII, 3-4
(1992).
- 31) Khomeini, 1981, See Anwar-ul- Haq Ahady,
"Afghanistan: State Breakdown", op.cit.
- 32) Akhavi, S., 1982, Ibid.
- 33) Anwar-ul- Haq Ahady, "The Decline of Islamic
Fundamentalism", p . 231. op cit.
- 34-37) Ibid, pp. 231-234.
- 38) Pipes (1983), See Anwar-ul- Haq Ahady,
"Afghanistan: State Breakdown", op.cit.
- 39-40) See A. Ahady, "The Decline of Islamic Funda-

mentalism, pp. 231-234, op. cit.

41) Mohammad Enam Wak: "Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism", 1999, P. 3, op cit.

42) Ibid, p. 8 .

43) Ibid.

44) Ibid, Preface, p. 8 .

۴۴*) (دشهادت جریده، ۳۰ جولای، ۱۹۹۲، پېښور.

45) A research conducted by Wak Foundation For Afghanistan (WFA), 1997-1999, Peshawar.

46) See Anwar-ul- Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

۴۷) (انجنیر استقلال (محمد انعام واک)، دافغان ملت جریده، دویمه دوره، لسمه گڼه، څلورم مخ، ۱۹۸۹، اپریل، پېښور.

48) Daily "The Frontier Post" (Weekend Post), P.8 , March 17, 1995, Peshawar.

۴۸*) (زما خپله خبرنه (مؤلف).

49) Mohammad Enam Wak, op.cit., p. 24.

۵۰) دافغان ملت گوند د ۱۹۹۷ کال د خپري شوي مرامنامې دویم مخ.

۵۱) پورتنی مرامنامه، درېیم مخ.

۵۲) رر رر ۳-۵ مخونه.

۵۳) رر رر دویم مخ.

۵۴) رر رر

۵۵) دافغان ملت گوند د ۱۹۹۷ کال د خپري شوي مرامنامې لومړی مخ.

۵۶):

- صباح الدين كشككي، دهه دموکراسي، ۱۵۴ مخ.

- وگورئ له ۱۹۷۳ نه وړاندې دافغان ملت دگوند نشراتي ارگان، افغان

ملت خپري شوي گڼي.

L. Dupree, Afghanistan, 1980, p. 612.

۵۷) دافغان ملت گوند د ۱۹۹۷ کال د خپري شوې مرامنامې درېيم مخ.

۵۸) همدا مرامنامه .

۵۹) وگورئ: ددې گوند د ۱۳۵۲ لمريز کال مرامنامه، ددې گوند د

۱۳۷۵ لمريز کال (۱۹۹۸) خپره شوې مرامنامه، په کابل، پېښور او اروپا کې

ددې گوند د مرکزي نشراتي اورگان «افغان ملت» ټولې خپرې شوې گڼې، او په

پېښور کې ددې گوند دويم نشراتي اورگان «استقلال» خپرې شوې گڼې.

۶۰) صباح الدين کشککي، دهه دموکراسۍ، ۱۵۴ مخ.

۶۰*) دافغان ملت جريده، د ۱۹۶۶ کال د دېسمبر د مياشتې د ۲۷ نېټې

گڼه. (L. Dupree, Afghanistan, 1980, p. 612)

۶۱) دافغان ملت گوند د ۱۹۹۷ کال د خپري شوې مرامنامې اوم مخ.

۶۲) انجنير محمد انعام واک، په افغان بحران کې د دريم قوت او دهغه

دستراتېژۍ په هکله ځينې واقعيتونه، (په انگرېزي ژبه) افغان ملت جريده،

اتم مخ، ۱۹۸۸ کال، ديارلسمه او څوارلسمه گڼه، پېښور.

۶۳) پورتنۍ اخيستنځۍ .

۶۴) دافغان ملت گوند اعلاميه د ۱۹۸۹ کال د مارچ مياشت.

۶۵) وگورئ د شهادت جريده، د ۱۳۶۸ لمريز کال، د جوزا د مياشتې لسمه،

پرله پسې گڼه ۱۸۰، دولسم کال، پېښور.

۶۶) وگورئ ونېشۍ (انجنير محمد انعام واک)، دافغان ملت

د گوند د اعلاميې په هکله د شهادت د جريدې څغلند نظريه يوه سرسري کتنه،

دافغان ملت جريده، لومړۍ، درېيم او اوم مخونه، د ۱۳۶۸ کال د غويي او

غبرگولي مياشتې، اتلسمه او نولسمه گڼه، پېښور.

۶۷) وگورئ انجنير محمد انعام واک، ستراتيژي قدرت سوم در برابر

ستراتيژي هاي چپ و راست برنده است؟ دافغان ملت جريده، دولسمه گڼه،

لومړۍ او دويم مخونه، د ۱۹۸۸ کال د جولای مياشت، پېښور.

وگورئ انجنير واک، په افغان بحران کې د دريم قوت او دهغه د ستراتيژۍ

په هکله ځينې واقعيتونه (په انگرېزي ژبه)، افغان ملت جريده ۱۳-۱۴ گڼه،

- اگست، سېپتمبر میاشتې، ۱۹۸۸ کال، پېښور.
- ۶۸) وگورئ د سباوون زیری، دمجاهدینو دموقت انتتلافي حکومت خپروونکی اورگان، خلورمه گڼه، داگست میاشت، ۱۹۸۸ کال، پېښور.
- ۶۹- وگورئ انجنیر واک، انعکاساتي مربوط به ستراتیژی قدرت سوم، افغان ملت جریده، ۱۳-۱۴ گڼه، ۱۹۸۸ کال، پېښور.
- ۷۰) وگوري ۶۲ اخیستنځی.
- ۷۱) دافغان ملت جریده، پنځم مخ، ۱۹۹۵ کال، مارچ-اپریل، دویمه دوره، شپږمه گڼه، پېښور.
- ۷۲) دافغان ملت گوند ددارالانشاء له قوله. (24 August, 1999)
- 73) Mohammad Enam Wak: Afghanistan: Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism: op . cit .
- 74) Eden Naby (1986), "The Changing Role of Islam as a Unifying Force in Afghanistan. In A. Banuazizi and M. Weiner (eds): The State, Religion and Ethnic Politics: Afghanistan, Iran, and Pakistan, p.131.
- ۷۵) قومي مساوات او ملي یوووالی، دافغان ملت جریده، ۴۲-۴۳ گڼه، مارچ ۱۹۹۵.
- 76) See Anwar-ul Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op. cit .
- 77) Oliver Roy, Islam and Resistance in Afghanistan, Combridge University Press, London, 1986, P 114 .
- ۷۸) محمد انعام واک، پښتونولي او اسلام، یوه نه خپره شوې څیړنه، ۱۹۹۸، پېښور.
- ۷۸*) پورتنی اخیستنځی.
- ۷۹) صباح الدین کشککي، دهه دموکراسي، ۳۳ مخ، د ۱۹۶۴ کال داساسي قانون ۷۸ ماده، ۱۳۶۵ لمريز کال.
- ۸۰) د ۱۹۶۴ کال داساسي قانون ۴۵ ماده، ډاکټر عبدالعلي ارغنداوی،

ژوندی خاطرې، ۴۹۷ مخ، ۱۹۹۷ کال، پېښور.

81) Sayed Feda Yonas (Setar-e-Shujaat): Afghanistan: Jirgas and Loya Jirgas: The Afghan Tradition (977 AD-1992 AD) p.VI,19,1988, Peshawar.

۸۲) پروفیسر عبدالرسول امین، دافغانستان دټولنې دزعامت خلا، ۲۵ مخ، دآزاد افغانستان دلیکوالو ټولنه، ۱۹۹۵ کال، پېښور.

ډاکټر انور الحق احدي، دافغان ملت جریده، ۷۷-۷۶ ګڼه، ۱۹۹۸ کال.

۸۳) صباح الدین کشککي، دهه دموکراسي، ۳۲ مخ.

۸۴) پورتنی اخیستنځی، ۳۲ مخ.

۸۵) رر رر

۸۶) رر رر

۸۷) رر ۳۳ مخ

۸۸) رر ۳۳ مخ

89) Sayed Feda Yonas (Setar-e-Shujaat) Op. cit.

۹۰) پروفیسر ډاکټر انور الحق احدي، افغانان باید هغه څه ونکړي چې

دجورګي دکمزورتیا سبب شي، دافغان ملت جریده، ۷۷-۷۶ پرله پسې ګڼه، ۱۹۹۸ کال، ډاکټر میاشت.

۹۱) پورتنی لیکوال، پورتنی جریده، لویه جورګه، سوله اومشروعیت،

لومړی او درېیم مخونه، ۶۸-۶۹ پرله پسې ګڼه، ۱۹۹۷ کال.

۹۲) وګورئ ۹۰ اخیستنځی.

۹۳) وګورئ ۹۱ اخیستنځی.

۹۴) وګورئ دافغان ملت جریده، ۷۱-۷۰ پرله پسې ګڼه، ۱۹۹۸ کال.

۹۵) پورتنی اخیستنځی.

۹۶) وګورئ ډاکټر انور الحق احدي، له باچانه دخلکو توقعات، دافغان

ملت جریده، ۷۱-۷۰ پرله پسې ګڼه، ۱۹۸۸ کال.

۹۷) پورتنی اخیستنځی.

98) AIC, Monthly Bulletin, No. 76, July 1987, pp. 2-8.

99) Oliver Roy, Islam and Resistance in Afghanistan, 1986, pp. 124, 125 . op. cit.

۱۰۰) وگورئ ۹۶ اخیستنخی .

۱۰۱) پورتنی اخیستنخی .

102) See Mohammad Enam Wak: Afghanistan:

Afghan Nationalism and Islamic Fundamentalism, op. cit .

103) Richard S. Newell, The Prospect of State Building in Afghanistan: The State, Religion, and Ethnic Politics: Afghanistan, Iran, and Pakistan, pp.114-116.

104) Ibid.

105) The Ethnic Composition of Afghanistan, p. 27: A Six year Survey and Research of Wak Foundation for Afghanistan (1991-1996), Peshawar, 1999 .

۱۰۶) افغان ملت جریده، قومي مساوات اور مليت سیروالی، ۴۲-۴۳ گنیه،

۱۹۵۵ کال.

۱۰۷) وگورئ (۱۰۵) اخیستنخی

۱۰۸) رر ۱۰۶ رر

۱۰۹) رر ۱۰۶ رر

۱۱۰) رر ۱۰۶ رر

111) L. Dupree, Afghanistan, 1980 edition, pp. 156-157.

۱۱۲) صباح الدین کشککی، دهه قانون اساسی، ۳۲-۳۳ مخونه.

113) See Anwar -ul Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown", op.cit.

114) Mohammad Enam Wak: Afghanistan: Afghan

Nationalism and Islamic Fundamentalism, op cit., p.8.

۱۱۵) میر غلام محمد غبار، افغانستان در مسیر تاریخ، ۹۵۷ مخ،

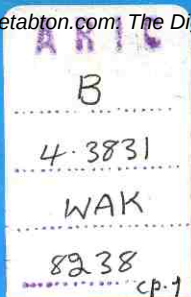
۱۹۶۷، کابل.

(۱۱۶) پورتنی اخیستنخی .

117) See Anwar-ul Haq Ahady, "Afghanistan: State Breakdown, op. cit .

118) Ibid.

Eden Naby (1986), "The Changing Role of Islam as a Unifying Force in Afghanistan", In A. Banuazizi and M. Weiner (eds): The State, Religion, and Ethnic Politics: Afghanistan, Iran, and Pakistan, p. 131.

Wak Foundation for Afghanistan (WFA)
*(Research and Implementing Institute for Afghanistan Rehabilitation,
Development and Drug Control Program)*

AFGHANISTAN CRISES: THE 3rd ALTERNATIVE

Mohammad Enam Wak

1999

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library